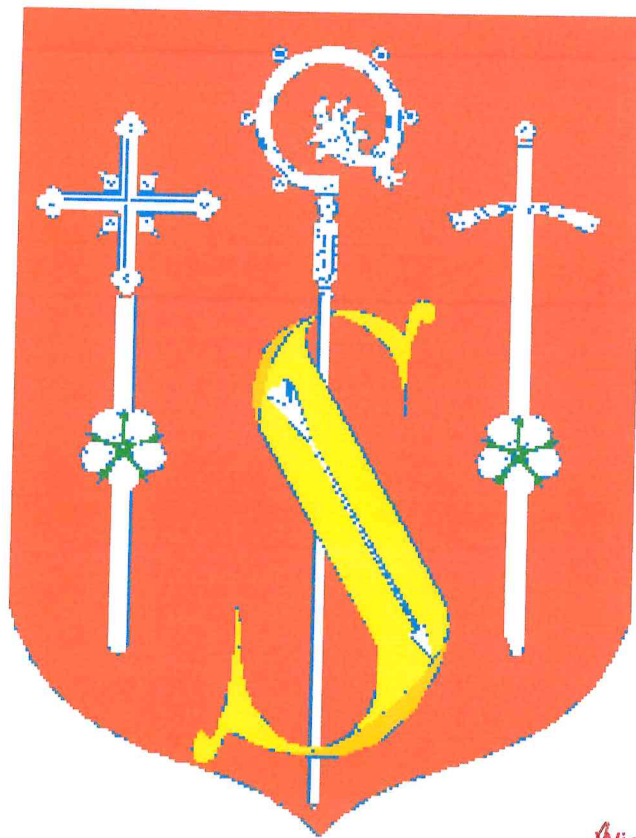

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY STRZAŁKOWO
NA LATA 2026 – 2029**

Wielkopolski Wojewódzki
Konservator Zabytków
Jacek Maleszka
mgr inż. arch. Jacek Maleszka

STRZAŁKOWO 2026

Załącznik do pisma nr
PO-WD.5120.3049.4.2026
z dnia 28.01.2026

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	10
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	13
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	22
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	22
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	22
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	24
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	24
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	26
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	26
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	27
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	31
5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego.....	32
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	33
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	33
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	36
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	44
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	45
6.5. Zabytki archeologiczne.....	45
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	46
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	46
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	47

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	62
7. Dziedzictwo niematerialne.....	64
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	67
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	67
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	74
8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	84
8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	85
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	86
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	99
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami....	102
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	102
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	102
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	103
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	106
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	107
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	110
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	111
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	112

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem

w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Strzałkowo związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Strzałkowo na lata 2026-2029 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Strzałkowo na lata 2021-2024* przyjętego Uchwałą Nr XXII/217/2021 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 21 maja 2021 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Strzałkowo położona jest w północno-wschodniej części województwa wielkopolskiego, na Równinie Wrzesińskiej, w odległości ok. 70 km na wschód od Poznania, przy najważniejszych szlakach komunikacyjnych łączących zachód ze wschodem kraju, o znaczeniu międzynarodowym: autostrada A2, droga krajowa nr 92 oraz magistrala kolejowa Berlin-Moskwa. Posiada status gminy wiejskiej i stanowi jedną z ośmiu gmin tworzących powiat słupecki, zajmując ok. 17 % powierzchni w jego zachodniej części. Siedzibą władz samorządowych gminy i lokalnym ośrodkiem handlowo – usługowym jest miejscowość Strzałkowo, o średniowiecznym rodowodzie, rozlokowana na dawnym trakcie poznańsko – warszawskim, przy drodze krajowej nr 92, w odległości 4 km na zachód od Słupcy. Gmina w latach 1975 -1998

administracyjnie należała do ówczesnego województwa konińskiego.

Według danych GUS, powierzchnia gminy zajmuje obszar 142,3 km². Użytki rolne zajmują ok.80 % powierzchni gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo. Natomiast ok.10 % ogólnej powierzchni gminy stanowią tereny leśne. Niewielki fragment gminy na północnym wschodzie objęto ochroną przyrodniczą w ramach *Powidzko-Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu*, który włączony jest również do sieci *ECONET-POLSKA*.

Gmina zamieszkiwana jest przez 9726 osób (dane UG na 31.12. 2024 r.), co stanowi nieco ponad 16 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 70 os./km². Strukturę osadniczą tworzy 17 sołectw: Babin, Babin-Olędry, Brudzewo, Chwałkowice, Graboszewo, Janowo, Janowo-Olędry, Katarzynowo, Kornaty, Krępkowo, Młodziejewice, Ostrowo Kościelne, Paruszewo, Skarboszewo, Strzałkowo – największy ośrodek osadniczy o niespełna 5.300 mieszkańcach, Szemborowo, Wólka, obejmujących 45 miejscowości.

Gmina sąsiaduje z gminami należącymi administracyjnie do trzech powiatów:

- od strony północnej z gminami Witkowo w powiecie gnieźnieńskim i Powidz w powiecie słupeckim,
- od zachodu z gminą Września w powiecie wrzesińskim,
- od południa z gminą Kołaczkowo w powiecie wrzesińskim,
- od wschodu z miastem i gminą Słupca w powiecie słupeckim.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych i powiatowych, a także odcinek drogi wojewódzkiej nr 260 relacji Wólka – Witkowo – Gniezno. Przez tereny gminy przebiega również droga krajowa nr 92 Poznań - Września – Konin – Warszawa, południowym skrajem przecina gminę autostrada A-2, a przez centralną część gminy przebiega magistrała kolejowa E-20 Kunowice - Poznań – Warszawa –Terespol.

Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w makroregionie Pojezierze Wielkopolskie, w mezoregionie Równina Wrzesińska, która jest płaską wysoczyzną morenową, tylko północno-wschodni fragment gminy częściowo obejmuje Równina Słupecka, która stanowi obszar przejściowy pomiędzy równiną morenową i sandrową. Rzeźba terenu została wykształcona w okresie zlodowacenia bałtyckiego i charakteryzuje się niewielkim zróżnicowaniem. W większości są to tereny płaskie o średniej wysokości 110 m. n. p. m., za wyjątkiem rynnowego obniżenia doliny cieku Strugi Bawół o południkowym przebiegu - dopływ rzeki Meszny. Cały obszar gminy

należy do dorzecza Warty i jej dopływu Noteci. Nie występują tu większe powierzchniowe zbiorniki wodne. Znaczna część obszaru gminy jest odwadniana przez Strugę Bawół, która w rejonie wsi Unia łączy się z dopływem - Strugą Rudnik. Do wód powierzchniowych należy też jeden z większych cieków gminy - Kanał Sierakowski, dopływ Mieszny. Uzupełniają je drobne ciek wodne oraz rowy melioracyjne. Gmina jest obszarem mało zasobnym w surowce mineralne. Udokumentowane złoża kruszywa naturalnego znajduje się w miejscowości Brudzewo, złoża iłów warstwowych w miejscowościach Wólka i Staw, Dolina rz. Strugi, Paruszewo, a w Katarzynowie występują udokumentowane złoża torfów. Kruszywa naturalne nie są eksploatowane, natomiast eksploatacja iłów warstwowych ze względu na słabą jakość surowca została zaniechana.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych – mezolitu. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w czasach średniowiecza i nowożytnych. Średniowieczną metrykę wielu miejscowości, głównie stanowiących własność szlachecką, potwierdzają dokumenty źródłowe. Dzieje Strzałkowa sięgają 1136 roku. Z upoważnienia księcia funkcję administracyjną pełnił wówczas kmięć imieniem Strzałek. Nazwę miejscowości wywodzi się od jego imienia. Kolejnym zarządcą był członek rodu Porajów, przybyły z Czech, który zapoczątkował ród Strzałkowskich herbu Poraj, będących właścicielami okolicznych dóbr do XVII w. Z historycznych przekazów wynika, iż w 1397 roku istniały już w Strzałkowie, Graboszewie oraz w Stawie kościoły i założono pierwsze parafie. W 1640 r. Świętosław Śreniawa Strzałkowski, kanonik poznański i łowicki, zainicjował i ufundował budowę drugiego kościoła w Strzałkowie. W 1781 r. ówczesny właściciel tutejszych ziem Teodor Węsierski sprowadził niemieckich osadników, co zainicjowało powstanie wsi nazywanych Olędrami. Po II rozbiore Polski w 1793 r. tereny gminy dostały się pod panowanie pruskie, natomiast w 1815 r. znalazły się pod zaborem rosyjskim i administracyjnie należały do guberni kaliskiej w Królestwie Polskim. Od 11 listopada 1817 r. granica między zaborami rosyjskim i pruskim przebiegała kilometr na wschód od Strzałkowa, które, jako miejscowość graniczna z dochodzącą do niej od lat 80. XIX w. koleją berlińską, uchodziło za tzw. „początek Europy”. Wówczas też w Strzałkowie powstały hotele i restauracje, a niektórzy mieszkańcy trudnili się zarobkowo przewozem podróżnych na trasie Strzałkowo–Kutno, gdzie rozpoczynała swój bieg rosyjska szerokotorowa kolej carska. Dopiero po scaleniu pozaborczego systemu kolejowego, w 1921 r. połączono obie miejscowości, tym samym było to

bezpośrednie połączenie Wielkopolski z Mazowszem i pierwsza linia kolejowa wybudowana w niepodległej Polsce.

Należące niegdyś do rodu Strzałkowskich dobra przeszły w 1874 r. w ręce Niemca Louisa Schultza. W czasie I wojny światowej omawiane tereny znalazły się pod okupacją cesarskich Niemiec. W latach 1914 - 1924 funkcjonował pod Strzałkowem obóz dla jeńców z frontów I wojny światowej, a potem dla jeńców wojny polsko-bolszewickiej 1919-1920, przy którym założono w 1915 r. cmentarz dla jeńców i internowanych. Do początku 1921 roku Strzałkowo było garnizonem Wojska Polskiego. Mieszkańcy gminy czynnie wspierali zrywy mające na celu odzyskanie niepodległości, w tym licznie uczestniczyli w zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 r. W czasie II wojny światowej tereny gminy wcielono do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Już na początku wojny rozpoczęły się trwające tydzień bombardowania. Hitlerowski najeźdźca represjonował i prześladował mieszkańców gminy, z których wielu straciło życie. Po wyzwoleniu przez wojska radzieckie w styczniu 1945 r., rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Warto dodać, iż gmina związana jest z biografią znanych postaci historycznych, np.:

- ✓ Brunon Antoni Nowakowski, ur. w 1890 r. w Strzałkowie – powstaniec wielkopolski, członek tajnych organizacji młodzieżowych, lekarz i oficer, jeden z pionierów polskiej higieny i medycyny pracy, nazywany polskim „ojcem higieny”, organizator i pierwszy rektor Akademii Lekarskiej w Bytomiu, doktor habilitowany nauk medycznych, profesor zwyczajny, rektor Śląskiej Akademii Medycznej, reprezentant interesów polskich w Komisji Zdrowia ONZ ds. Pomocy i Odbudowy, zm. w 1966 r. w Katowicach.
- ✓ Leon Michalski, urodził się w Strzałkowie w 1915 r., major lotnik, w czasie II wojny światowej w Polskich Siłach Powietrznych w Wielkiej Brytanii, po wojnie przedsiębiorca, żyjący w Argentynie, a później w Kostaryce, gdzie zmarł w 1979 r.
- ✓ Jerzy Młokosiewicz, urodził się w Strzałkowie w 1923 r. uczestnik powstania warszawskiego o pseudonimie *Wolski*, prawnik, dyrektor banku słupeckiego, społecznik, działacz Stronnictwa Demokratycznego, z którego ramienia objął tekę wiceministra finansów w latach 1977-1981, zmarł w 1995 r. w Warszawie.

- ✓ Kościanki należały od XIX w. do ziemiańskiej rodziny Hulewiczów herbu Nowina. Tutaj urodził się w 1886 r. i mieszkał do 1926 Jerzy Hulewicz (zm. w Warszawie w 1941 r.), powstaniec wielkopolski, legionista, malarz - przedstawiciel polskiego ekspresjonizmu, dramatopisarz i wydawca; w 1885 r. urodził się w Kościankach Witold Hulewicz, pseudonim *Ołwid*, (rozstrzelany w Palmirach w 1941 r.), powstaniec wielkopolski, poeta i krytyk literacki, tłumacz, wydawca; Bohdan Hulewicz (ur. w Kościankach w 1888 r. – zm. w Gdańsku w 1968 r., pochowany w Graboszewie), działacz niepodległościowy, powstaniec wielkopolski, literat, pułkownik dyplomowany WP, dyplomata, wydawca – wspólnie z braćmi założył w Poznaniu w 1916 r. Spółkę Wydawniczą „Ostoja”. W tutejszym dworze gościli znani przedstawiciele wielu dziedzin sztuki, m.in. Stanisław Przybyszewski, Jarosław Iwaszkiewicz, Emil Zegadłowicz, Ludomir Różycki, Władysław Stanisław Reymont.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy gminy, np.:

- w Strzałkowie przy głównej ulicy odsłonięto w 1978 r. pomnik ku czci Powstańców Wielkopolskich oraz Poległych i Pomordowanych w Walkach o Wolną i Niepodległą Polskę;
- również w Strzałkowie znajdują się: pomnik św. Wojciecha ustawiony z okazji 1000-lecia śmierci Świętego; głaz upamiętniający 600-lecie miejscowości; na ścianie kościoła św. Doroty znajduje się tablica memoratywna poświęcona budowniczemu kościoła ks. Stanisławowi Marusarzowi, proboszczowi parafii strzałkowskiej w latach 1931-1940, zamordowanemu w 1942 r. w Dachau;
- w Łęczcu znajduje się miejsce pamięci – skwer przy dawnym przejściu Stralkowo na granicy Cesarstwa Niemieckiego i Imperium Rosyjskiego, a nieopodal jest cmentarz jeńców wojennych i internowanych, związany z istniejącym w latach 1914-1924 obozem jenieckim. Znajdują się tutaj: maszt z flagą państwową; odsłonięty w 2008 r. kamień pamiątkowy z umieszczonym godłem Polski z lat 1919-1927 i inskrypcją odnoszącą się do odzyskania niepodległości i upamiętniającą przekreślenie granicy zaborów; krzyż z figurą Chrystusa; pięć tablic informacyjnych – o powiecie słupeckim, Strzałkowie, granicy między zaborami, o obozach jenieckich i dla internowanych oraz o cmentarzu, wszystkie w obramowaniu biało-czarnym, nawiązującym do pruskich budek wartowniczych.

Na terenie gminy zobaczyć jeszcze można zanikające już w pejzażu

wiejskim historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego. Są to kościoły w miejscowościach: Brudzewo - kościół i dzwonnica, Graboszewo, Ostrowo Kościelne – kościół i kostnica, Staw. Natomiast w miejscowościach Pospólno i Szemborowo znajdują się wiatraki koźlaki – przykłady młynarstwa wietrznego, dawnej architektury przemysłowej na wsi.

W krajobrazie kulturowym występują w wielu miejscowościach małe obiekty kultowe – kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej, z których wiele ujęto w gminnej ewidencji zabytków, np. w miejscowościach: Babin, Brudzewo, Chwałkowice, Graboszewo, Kornaty, Kościanki, Młodziejewice, Ostrowo Kościelne, Radłowo, Skarboszewo, Skąpe, Staw.

Specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy gminy są cmentarze, które tworzą pewnego rodzaju kronikę jej dziejów i podlegają ochronie niezależnie od stanu zachowania i bez względu na charakter wyznaniowy. Oprócz nieczynnych cmentarzy przykościelnych znajdują się grzebalne cmentarze katolickie: Brudzewo, Skarboszewo, Ostrowo Kościelne, Szemborowo, Staw, Strzałkowo. Również znajdują się nieczynne cmentarze ewangelickie: Brudzewo, Katarzynowo, Kornaty-Kolonia II, Strzałkowo. Natomiast w miejscowości Łęczec zlokalizowany jest cmentarz jeniecki z 1915 r. Cmentarze są świadectwem wielokulturowości tych ziem.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, zwyczaje, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Strzałkowo na lata 2026-2029* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r., poz. 1153 ze zm.)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),

b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, planie ogólnym gminy, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planach odbudowy albo decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego,

- decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, zagadnień ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18),
- c) obowiązek uwzględniania w planie ogólnym gminy, miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowym planie odbudowy, zabytków nieruchomości objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 wraz z ich otoczeniem oraz ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków (art. 19 ust. 1),
- d) obowiązek uwzględniania w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków (art. 19 ust. 1a),
- e) obowiązek uwzględniania w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ochrony zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, wniosków i rekomendacji audytów krajobrazowych oraz planów ochrony parków krajobrazowych (art. 19 ust. 1b),
- f) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- g) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy (art. 22 ust. 4),
- h) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust. 1 pkt 3 i ust. 2),
- i) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- j) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust.

1 i 2)

k) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

l) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1).

ł) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości,

- o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
 - 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
 - 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
 - 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
 - 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
 - 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
 - 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
 - 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
 - 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
 - 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
 - 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
 - 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca

elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami

przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru

- parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
 - 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
 - 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
 - 5) prowadzenie badań archeologicznych;
 - 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
 - 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
 - 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
 - 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
 - 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
 - 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
 - 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r., poz. 1153 ze zm.)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 r., poz. 647 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r., poz. 1478 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r., poz. 1130 ze zm.)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu, rada gminy uchwała plan ogólny gminy; plan ogólny jest aktem prawa miejscowego (art. 13a ust. 1 i ust. 7),
- c) ustalenia planu ogólnego określa się, uwzględniając uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy, w szczególności zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad

zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej (art. 13b pkt 3 lit. j),

d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),

e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),

f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1145 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża

się na wniosek nabywcy o 50 % (art. 68 ust. 3). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 r., poz. 418 ze zm.

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku

rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 707)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2337)

Zgodnie z art. 6 ust. 3 wojewoda może, w drodze porozumienia, powierzyć jednostce samorządu terytorialnego obowiązek utrzymania grobów i cmentarzy wojennych, z jednoczesnym przekazaniem odpowiednich funduszy, jeżeli jednostka samorządu terytorialnego nie przejmie tego obowiązku bezpłatnie. Na podstawie art. 7 ust. 1 i 2 bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeszeniom i organizacjom (fundacje, stowarzyszenia i instytucje społeczne, za ich zgodą). W razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),

2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony

i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych,

bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO),

- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty został Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

(M.P. z 2023 r., poz. 1470). Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych co jest efektem ciągłego rozwoju Polski jak również zmian klimatycznych oraz toczącej się za wschodnią granicą wojny. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Głównym celem tego programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Ten cel będzie realizowany przez trzy punkty. Pierwszy punkt to weryfikacja wybranych zasobów zabytków, drugi punkt to wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków, a trzeci to edukacja i partycypacja.

Program ma na celu zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

1. Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:
 - model i system wartościowania zabytków;
 - plany zarządzania dla pomników historii;
 - wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
 - system bezpieczeństwa zabytków;
 - projektowanie konserwatorskie.
2. Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:
 - cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

3. Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

4. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

5. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVII/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich

mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmocnienie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchomości, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultury religijnej, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

Podkreślono konieczność podjęcia działań na rzecz kompleksowej ochrony terenów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym oraz kształtowania harmonijnego krajobrazu na całym obszarze województwa.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego

„Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmacniania tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

a) wzmacnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim, ukierunkowanych na zachowanie ich historycznych wartości i krajobrazu w ich otoczeniu,

b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,

- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,

- modernizację obiektów zabytkowych, w tym adaptowanie i przystosowywanie ich do nowych funkcji m.in. na cele instytucji kultury i obsługi ruchu turystycznego,

- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej, którym nie można zapewnić ochrony w miejscach ich lokalizacji,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy, w tym w szczególności historycznych centrów miast, obszarów przemysłowych, powojkowych, historycznego rozplanowania miejscowości,

- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi w postaci programów rewitalizacji lub planów odnowy miejscowości,

- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca, w tym również obszarów o zachowanych wartościach kulturowo-przyrodniczych, m.in. parków rezydencjonalnych, parków miejskich, ogrodów, cmentarzy,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,

- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,
d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty),

- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,

- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo, a w szczególności na przedpolach ekspozycji oraz na przebiegu osi widokowych, w tym zasad podziału terenu, linii zabudowy, intensywności zabudowy, gabarytów nowych obiektów w sposób zapewniający właściwe wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz podkreślających lub eksponujących ich walory architektoniczne, estetyczne i krajobrazowe,

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,

- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo, w tym m.in. układu komunikacyjnego, systemu przestrzeni publicznych, kompozycji zieleni, linii zabudowy,

- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni z uwzględnieniem pierwotnie nasadzonych gatunków,

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na charakterystyczne dla przestrzeni miast elementy krystalizujące kompozycje urbanistyczne, m.in. dominanty architektoniczne lub przestrzenne, wnętrza urbanistyczne, ciągi alei, zieleń komponowana),

- wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych, rozplanowania dominant (zapewnienie ekspozycji wież np. kościołów, ratuszy), ukształtowania dachów, układów zieleni, osi kompozycyjnych, gabarytów i gęstości zabudowy,

- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam, ekranów akustycznych, w tym również miejsc zakazu ich lokalizowania,
- określanie terenów zachowania istniejącej lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej,

b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:

- organizację izb pamięci, muzeów,
- wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
- tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła oraz posługiwaniem się językiem regionalnym.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,

b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,

c) poprawę estetyki miast i wsi, w tym szczególnie obiektów o funkcjach turystycznych,

d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi oraz kuchni regionalnej,

e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2025-2028 przyjęty został Uchwałą Nr XIX/444/25 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 24 listopada 2025 r. (Dz. Urz. Woj. Wlkp., poz. 8774).

Program opieki nad zabytkami na lata 2025-2028 ma na celu systematyczną i kompleksową ochronę dziedzictwa kulturowego oraz poprawę warunków życia mieszkańców i turystów, przy jednoczesnym wsparciu zrównoważonego rozwoju regionu. Program jest dokumentem strategicznym, który wyznacza cele, działania, odpowiedzialne instytucje oraz źródła finansowania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Jest dokumentem skierowanym nie tylko na ochronę fizyczną zabytków, ale również ich adaptację do współczesnych potrzeb społecznych i turystycznych.

Sformułowano główny cel *Programu*, którym jest zapewnienie trwałego zachowania i zrównoważonego wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu z uwzględnieniem ochrony jego wartości historycznych, społecznych i kulturowych.

W przyjętym dokumencie określono 3 cele szczegółowe, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Poprawa stanu zachowania zabytków i przeciwdziałanie ich degradacji.

Kierunki działań:

- systematyczna inwentaryzacja i monitoring zabytków,
- zabezpieczanie dziedzictwa przed zagrożeniami,
- ochrona dziedzictwa niematerialnego,
- zahamowanie degradacji i aktywizacja obiektów.

Cel szczegółowy 2. Budowanie społecznej świadomości i odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe regionu Wielkopolski.

Kierunki działań:

- edukacja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego,
- integracja społeczna wokół dziedzictwa w duchu partycypacji społecznej,

- nowoczesne technologie w promocji dziedzictwa,
- optymalizacja współpracy z właścicielami zabytków.

Cel szczegółowy 3. Włączenie dziedzictwa w rozwój społeczny i gospodarczy.

Kierunki działań:

- wzmocnienie wizerunku Województwa Wielkopolskiego poprzez elementy związane z dziedzictwem kulturowym – budowanie marki,
- adaptacja potencjalnych obiektów zabytkowych do nowych funkcji społecznych, kulturalnych i gospodarczych (dotyczy obiektów, które mogą znaleźć się w planach przejęcia własnościowego przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego),
- rozwój turystyki kulturowej jako czynnika rozwoju regionalnego.

5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr LI/1000/23 z dnia 27 marca 2023 r. Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Dokument stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego, poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego.

Charakteryzując krajobraz województwa wielkopolskiego podkreślono, iż obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu. Szczególne znaczenie ma architektura sakralna. Kościoły i klasztory są niezwykle ważnym elementem krajobrazu Wielkopolski, gdyż ich wysokie wieże i duże bryły klasztorów stanowią często element dominujący w przestrzeni miast i wsi.

Szczególnym elementem wielkopolskiego krajobrazu są także liczne obiekty architektury rezydencjonalnej – zamkowej, dworskiej i pałacowej oraz folwarcznej. Obiektom tym zazwyczaj towarzyszą parki, które bardzo często stanowią wyróżniki krajobrazowe, którym historycznie podporządkowany był krajobraz kulturowy i do dziś mają wartości estetyczne, kompozycyjne i historyczne. Stanowią często jedyne skupiska zieleni wysokiej w danej okolicy.

Istotnym elementem wyróżniającym się w krajobrazie są także zabytkowe cmentarze, które odgrywają podobną rolę jak parki rezydencjonalne, gdyż

zachowany stary drzewostan, charakterystyczny dla cmentarzy jest elementem dobrze postrzeganym w przestrzeni zarówno miast i wsi. Zieleń cmentarna jest elementem szczególnie rozpoznawalnym w mniejszych miejscowościach, gdzie cmentarze często były zakładane na ich obrzeżach i do dziś stanowią specyficzny element panoramy tych miejscowości.

Specyfiką Wielkopolski jest gęsta sieć osadnicza, która wyróżnia się miastami i wsiami o dobrze zachowanych, historycznie ukształtowanych układach przestrzennych – urbanistycznych i ruralistycznych z dużym nasyceniem zabudowy o walorach zabytkowych, w tym obiektów usług publicznych, mieszkaniowych, a także przemysłowych.

Cechą charakterystyczną wielkopolskiej przestrzeni są również zabytkowe wiatraki, których najwięcej zachowało się w południowej Wielkopolsce, a także aleje drzew i pasy zadrzewień śródpolnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

BABIN – park dworski, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-424/166 z 4.09.1989 r.

BRUDZEWO – zespół kościoła par. p.w. św. Marii Magdaleny

a) kościół, drewn., 1826 r., fasada mur., k. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-144/763 z 13.11.1969 r.

b) dzwonnica, drewn., ok. 1826 r.,

Rejestr zabytków Nr A-144/763 z 13.11.1969 r.

c) ogrodzenie, mur., pocz. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-144/763 z 13.11.1969 r.

CHWALIBOGOWO – park dworski, ok. 1820 r.

Rejestr zabytków Nr A-426/168 z 4.09.1989 r.

CHWAŁKOWICE – zespół dworski

a. dwór, mur., 1 poł. XIX w., rozbud. 1867 r., przebud. pocz. XX w.,

Rejestr zabytków Nr A-428/170 z 4.09.1989 r.

b. oficyny, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-428/170 z 4.09.1989 r.

c. park z aleją dojazdową, 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-428/170 z 4.09.1989 r.

d. obora, mur., 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-528/269 z 30.12.1996 r.

e. spichlerz, mur., pocz. XX w.

Rejestr zabytków Nr A-528/269 z 30.12.1996 r.

GRABOSZEWO – zespół kościoła par. p.w. św. Małgorzaty:

a. kościół, drewn., 1 poł. XIV w., dobud. kaplicy św. Izydora 1649 r., wieża XVIII w.,

Rejestr zabytków Nr 711/Wlkp/A z 14.03.1933 r.

b. mauzoleum - grobowiec rodziny Hulewiczów, mur., 1892 r.,

Rejestr zabytków Nr 711/Wlkp/A z 29.09.2008 r.

c. cmentarz przykościelny, XVI/XVII w.

Rejestr zabytków Nr 711/Wlkp/A z 8.11.1994 r.

GRABOSZEWO – park dworski, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-429/171 z 4.09.1989 r.

KOŚCIANKI- park dworski, ok. poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-427/169 z 4.09.1989 r.

ŁĘŻEC – cmentarz jeniecki, 1915 r.

Rejestr zabytków Nr A-511/252 z 8.11.1994 r.

MŁODZIEJEWICE – zespół dworski:

a. dwór, mur., ok. 1845 r., przebud. k. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-421/163 z 4.09.1989 r.

b. park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-421/163 z 4.09.1989 r.

OSTROWO KOŚCIELNE – kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP, drewn., 1717 r.,

dobud. wieży XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-3/206 z 14.03.1933 r.

PARUSZEWO – zespół pałacowy

a. pałac, mur., 1 poł. XIX w. przebud. ok. 1910 r.,

Rejestr zabytków Nr A-215/1392 z 24.02.1973 r.

b. park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-215/1392 z 24.02.1973 r.

RADŁOWO – zespół dworski

a. dwór, mur., 1906 r.,

Rejestr zabytków Nr A-398/140 z 2.12.1987r.

b. oficyna, mur., 1907 r.,

Rejestr zabytków Nr A-398/140 z 2.12.1987r.

c. stajnia, mur., 1907 r.,

Rejestr zabytków Nr A-398/140 z 2.12.1987r.

d. park, pocz. XX w.

Rejestr zabytków Nr A-398/140 z 2.12.1987r.

SKARBOSZEWO – zespół kościoła par. p.w. Św. Trójcy:

a. kościół, mur., 1904-1906 r.,

Rejestr zabytków Nr 94/Wlkp/A z 11.07.2002 r.

b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,

Rejestr zabytków Nr 94/Wlkp/A z 11.07.2002 r.

c. plebania, mur., 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr 95/Wlkp/A z 11.07.2002 r.

SKĄPE – zespół dworski:

a. dwór, mur., ok. 1910 r.,

Rejestr zabytków Nr A-425/167 z 4.09.1989 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-425/167 z 4.09.1989 r.

SŁOMCZYCE – zespół dworski:

a. dwór, mur., ok. poł. XIX w., przebud. XIX/XX w.,

Rejestr zabytków Nr A-422/164 z 4.09.1989 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-422/164 z 4.09.1989 r.

STAW – kościół par. p.w. św. Jadwigi, drewn., 1780 r., wieża 1854 r. dobud. mur. kaplicy Lutomskich k. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-4/207 z 14.03.1933 r.

STAW – park dworski, ok. 1825 r.

Rejestr zabytków Nr A-423/165 z 4.09.1989 r.

STRZAŁKOWO- park dworski, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-430/172 z 4.09.1989 r.

SZEMBOROWO – zespół kościoła par. p.w. św. Urszuli:

a. kościół, mur., 1905-1907 r.,

Rejestr zabytków Nr 723/Wlkp/A z 2.12.2008 r.

b. cmentarz przykościelny, pocz. XIX w.

Rejestr zabytków Nr 723/Wlkp/A z 8.11.1994 r.

Unia – kaplica, mur., ok. 1930 r.

Rejestr zabytków Nr 1251/Wlkp/A z 10.01.2025 r.

UNIA – zespół pałacowy:

a. pałac, mur., ok. 1910-1920 r.,

Rejestr zabytków Nr A-219/1526 z 1.06.1974 r.

b. park, XIX/XX w.

Rejestr zabytków Nr A-240/1707 z 9.04.1975 r.

WÓLKA – zespół pałacowy:

a. pałac, ob. szkoła, mur., ok. 1900 r.,

Rejestr zabytków Nr A-241/1708 z 9.04.1975 r.

b. park z aleją dojazdową, pocz. XIX w.

Rejestr zabytków A-241/1708 z 9.04.1975 r. i 400/142 z 2.12.1987 r.

c. oficyna nr 2, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-400/142 z 2.12.1987 r.

d. stajnia, ob. chlew, mur., 1913 r.,

Rejestr zabytków Nr A-400/142 z 2.12.1987 r.

e. obora I, mur., 1888 r.,

Rejestr zabytków Nr A-400/142 z 2.12.1987 r.

f. obora II, mur., 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-527/268 z 30.12.1996 r.

g. spichlerz, mur., 1888 r.,

Rejestr zabytków Nr A-400/142 z 2.12.1987 r.

h. gorzelnia, mur., 1875 r.

Rejestr zabytków Nr A-400/142 z 2.12.1987 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BABIN

KAPLICZKA, mur., 1945 r.

SZKOŁA, ob. Warsztat Terapii Zajęciowej, mur., 1 ćw. XX w.

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

BIELAWY

ZAGRODA NR 8

8 B (?)

a. dom, mur., 1946 r.,

b. stodoła, mur., 1917 r.,

c. piwnica, mur., 1890 r.

DOM NR 9, mur., 1905 r.

DOM NR 11, mur., 1914 r.

BRUDZEWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARII MAGDALENY:

- a. kościół, drewn., 1826 r., fasada, mur., k. XIX w.,
- b. dzwonnica, drewn., ok. 1826 r.,
- c. ogrodzenie, mur., pocz. XIX w.,
- d. plebania nr 35, mur., pocz. XX w.,
- e. organistówka, ob. dom nr 36, mur., 1920 r.

KAPLICZKA, mur., 1946 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1 poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ok. poł. XIX w.

CHWALIBOGOWO

PARK DWORSKI, ok. 1820 r.

CHWAŁKOWICE

KAPLICZKA, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 1, mur., 1 poł. XIX w., rozbud. 1867 r., przebud. pocz. XX w.,
- b. oficyna I nr 2, mur., 4 ćw. XIX w.,
- c. oficyna II nr 3, mur., pocz. XX w.,
- d. park z aleją dojazdową, 1 poł. XIX w.,
- e. obora, mur., 4 ćw. XIX w.,
- f. obora, mur., pocz. XX w.,
- g. spichlerz, mur., pocz. XX w.,
- h. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.,
- i. dom kowala z kuźnią nr 4, mur., k. XIX w., rozbud. 1912 r.,
- j. czworak nr 5, mur., pocz. XX w.

GRABOSZEWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MAŁGORZATY:

- a. kościół, drewn., 1 poł. XIV w., dobud. kaplicy św. Izydora 1649 r., wieża XVIII w.,
- b. mauzoleum - grobowiec rodziny Hulewiczów, mur., 1892 r.,
- c. cmentarz przykościelny, XVI/XVII w.,
- d. cmentarz grzebalny, XIX w.,
- e. plebania nr 9, mur., k. XIX w.,
- f. ogrodzenie z bramami przy kościele, mur., pocz. XX w.,
- g. ogrodzenie przy plebanii, mur., pocz. XX w.

KAPLICZKA, mur. XIX w.

KAPLICZKA, mur., l. 30 XX w.

PARK DWORSKI, 1 poł. XIX w.

KATARZYNOWO

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 2 poł. XIX w.

KORNATY

KAPLICZKA, mur., 1946 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 31, mur., 3 ćw. XIX w.

KORNATY - KOLONIA DRUGA

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 1 poł. XIX w.

KOŚCIANKI

KAPLICZKA, mur., XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, nr 2, mur., 1854 r., rozbud. ok. 1884 r., całkowicie przebud. 1956 r.,

b. brama, mur., ok. poł. XIX w.,

c. park, ok. poł. XIX w.,

d. oficyna nr 3, mur., 2 poł. XIX w.,

e. oficyna nr 4, mur., 2 poł. XIX w.,

f. stajnia, mur., 2 poł. XIX w.,

g. spichlerz, mur., 1893 r.,

h. wozownia, mur., 2 poł. XIX w.,

i. obora, mur., 2 poł. XIX w.

ŁĘŻEC

CMENTARZ JENIECKI, 1915 r.

MŁODZIEJEWICE

KAPLICZKA, mur., 1898 r.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 13 b, mur., ok. 1845 r., przebud. k. XIX w.,

b. brama, mur., 2 poł. XIX w.,

c. park, 1 poł. XIX w.,

d. obora, mur., 1897 r.,

e. dom nr 10, mur., 1 ćw. XX w.,

f. sześciorek, ob. dom nr 7, mur., ok. 1910 r.,

g. sześciorek, ob. dom nr 8, mur., ok. 1910 r.,

h. sześciorek, ob. dom nr 9, mur., ok. 1910 r.,

i. ośmiorek, ob. dom nr 14, mur., ok. 1910 r.,

j. czworak, ob. dom nr 15, mur., 1911 r.

SZKOŁA, ob. przedszkole, nr 2, mur., ok. 1906 r.

DOM NR 19, mur., 1926 r.

OSTROWO KOŚCIELNE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. NAWIEDZENIA NMP:

a. kościół, drew., 1717 r., dobud. wieży XIX w.,

b. kostnica, drew., l. 40 XX w.,

c. ogrodzenie z bramą, mur., l. 40 XX w.

KAPLICZKA, mur., 1913 r.

KAPLICZKA, mur., 1946 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, pocz. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 6, mur., 2 poł. XIX w.

PARUSZEWO

KAPLICA, mur. ok. 1920 r., rozbud. l. 90 XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac, mur., 1 poł. XIX w., przebud. i rozbud. ok. 1910 r.,

b. rządcówka, ob. dom nr 19, mur., 1884 r.,

c. oficyna, ob. dom nr 16, mur., 2 poł. XIX w.,

d. brama, mur., ok. 1910 r.,

e. park, 1 poł. XIX w.,

f. stajnia-wozownia, ob. budynek administracyjny, mur., pocz. XX w.,

g. spichlerz zbożowy, mur., 2 poł. XIX w.,

h. spichlerz paszowy, mur., 1918 r.,

i. gorzelnia, mur., 1890 r.

POSPÓLNO

WIATRAK KOŻLAK, drew., XIX w.

RADŁOWO

KAPLICZKA, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór nr 4, mur., 1906 r.,

b. oficyna, mur., 1907 r.,

c. stajnia, mur., 1907 r.,

d. park krajobrazowy, pocz. XX w.,

e. stajnia, mur., pocz. XX w.,

f. obora, mur., k. XIX w.,

g. obora, mur., k. XIX w.,

h. kuźnia, mur., 1907 r.,

i. brama, mur., pocz. XX w.

SKARBOSZEWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. TRÓJCY:

- a. kościół, mur., 1904-1906 r.,
- b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,
- c. kostnica, mur., 1 ćw. XX w.,
- d. ogrodzenie, mur., pocz. XX w.,
- e. plebania nr 46, mur., 2 poł. XIX w.

KAPLICZKA, mur., l. 30 XX w.

KAPLICZKA, mur., l. 20 XX w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1 poł. XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 4, mur., ok. 1915 r.

DWÓR nr 9, mur. 1913 r.

DOM NR 1, mur., ok. 1920 r.

DOM NR 47, 1903 r.

SKĄPE

KAPLICZKA, mur., l. 30 XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 3, mur., ok. 1910 r.,
- b. park, 2 poł. XIX w.

BUDYNEK OPERACYJNO-ADMINISTRACYJNY NR 92 (kompleks wojskowy Port Lotniczy nr 6015 w Powidzu), mur., 1956 r.

SŁOMCZYCE

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór nr 1, mur., ok. poł. XIX w., przebud. XIX/XX w.,
- b. park, 2 poł. XIX w.

STAW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. JADWIGI:

- a. kościół, drewn., 1780 r., wieża 1854 r., dobud. kaplicy Lutomskich k. XIX w.,
- b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,
- c. plebania nr 9, mur., XIX/XX w.

KAPLICZKA, mur., 1912 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1 poł. XIX w.

GROBOWIEC RODZINY MIKULSKICH na cmentarzu, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. oficyna, ob. dom nr 11, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b. park, ok. 1825 r.

STRZAŁKOWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. DOROTY, ul. ks. S. Marusarza:

a. kościół, mur., 1934 r.,

b. plebania nr 5, mur., 1937 r.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO, ul. Powstańców Wielkopolskich:

a. kościół, ob. OSP i GOK, mur., 1898 r, zniszczony pożarem I. 50 XX w., odbud.
i przebud. I. 60 XX w.,

b. pastorówka, ob. dom nr 5, mur., 1898 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. ks. S. Marusarza:

a. cmentarz, ok. poł. XIX w.,

b. kostnica, mur., pocz. XX w.,

c. ogrodzenie z bramą, mur., pocz. XX w.

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, 1767 r., ul. Rolnicza

ZESPÓŁ SZKOŁY:

a. szkoła, ul. Szkolna 2, mur., 1904 r.,

b. szkoła, Al. Prym. Wyszyńskiego 10, mur., 1885 r.,

c. szkoła, Al. Prym. Wyszyńskiego 12, mur., 1895 r.

POCZTA, Al. Prym. Wyszyńskiego 13, mur., I. 80 XIX w., I. 20 XX w.

URZĄD CELNY, ob. UG, Al. Prym. Wyszyńskiego 6, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO:

a. dworzec, ul. Dworcowa 7, mur., 4 ćw. XIX w.,

b. magazyn, mur., 4 ćw. XIX w.,

c. dom, ul. Dworcowa nr 6, mur., 4 ćw. XIX w.,

d. dom, ul. Kolejowa nr 2, mur., 4 ćw. XIX w.

PARK DWORSKI, 1 poł. XIX w., ul. ks. S. Marusarza

ul. M. Brzezińskiego

DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. T. Kościuszki

DOM NR 1, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 3, mur., 3 ćw. XIX w.

ul. Ostrowska

DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 2, mur., 1912 r.

DOM NR 4, mur., I. 30 XX w.

DOM NR 5, mur., 1928 r.

DOM NR 7, mur., 1909 r.

DOM NR 8, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 19, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 23, mur., 1934 r.

ul. Powstańców Wielkopolskich

DOM NR 1, mur., 2 poł. XIX w.
DOM NR 7, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 8, mur., pocz. XX w.
DOM NR 9, mur., pocz. XX w.

ul. Gen. Sikorskiego

DOM NR 1, mur., 1909 r.
DOM NR 2, mur., 2 poł. XIX w.
DOM NR 11, mur., 1906 r.
DOM NR 13, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 15, mur., 2 poł. XIX w.
DOM NR 17, mur.-szach., 1 poł. XIX w.
DOM NR 19, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 20, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 25, mur., 2 poł. XIX w.
DOM NR 31, mur., pocz. XX w.
DOM NR 37, mur., pocz. XX w.
DOM NR 39, mur., ok. 1900 r.

ul. Szkolna

DOM NR 4, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 18, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 20, mur., l. 30 XX w.

Al. Prym. Wyszyńskiego

DOM NR 7, mur., l. 20 XX w.
DOM NR 18, mur., 2 poł. XIX w.
DOM NR 22 (1), mur., 2 poł. XIX w.
DOM NR 22 (2), mur., pocz. XX w.
DOM NR 23, mur., ok. 1890 r.
DOM NR 38, mur., XIX/XX w.
DOM NR 40/42, mur., pocz. XX w.
DOM NR 44, mur., pocz. XX w.
MŁYN NR 28, mur., 1911 r.

SZEMBOROWO

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. URSZULI:

- a. kościół, mur., 1905-1907 r.,
- b. kostnica, mur., 1 poł. XX w.,
- c. cmentarz przykościelny, pocz. XIX w.,
- d. ogrodzenie z bramą, mur.-żel., pocz. XX w.,
- e. plebania nr 46, mur., XIX/XX w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1 poł. XIX w.

SZKOŁA, nr 30, mur., ok. 1925 r.

DWÓR, ob. dom nr 65, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 60, mur., 1903 r.

WIATRAK KOŻLAK, drew., 2 poł. XIX w.

UNIA

KAPLICA, mur., ok. 1930 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. pałac nr 8, mur., ok. 1910-1920 r.,
- b. stajnia-wozownia, mur., 1910-1920 r.,
- c. park, k. XIX w.,
- d. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.,
- e. stodoła, mur., 1918 r.,
- f. czworak, ob. dom nr 7, mur., 1 ćw. XX w.

WÓLKA

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

- a. pałac, ob. szkoła, nr 1, mur., ok. 1900 r.,
- b. oficyna, ob. dom nr 2, mur., 2 poł. XIX w.,
- c. park z aleją dojazdową, pocz. XIX w.
- d. stajnia, mur., 1913 r.,
- e. obora, mur., 1888 r.,
- f. obora, mur., 4 ćw. XIX w.,
- g. warchlakarnia, mur.-drew., 4 ćw. XIX w.,
- h. spichlerz, mur., 1888 r.,
- i. gorzelnia, mur., 1875 r.,
- j. ogrodzenie z bramą, mur., 2 poł. XIX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Strzałkowo stanowią wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych.

Wyposażenie kościoła par. p.w. św. Marii Magdaleny w Brudzewie wpisane zostało do rejestru zabytków dwiema decyzjami:

- 1) jeden obiekt pod nr B-11 decyzją z dnia 13.06.1955 r.,
- 2) decyzją z dnia 09.11.1970 r. pod nr rejestru B-39 wpisane zostały m.in. barokowy ołtarz główny, trzy ołtarze boczne z XVIII w., chrzcielnica, klasycystyczny feretron, późnorenesansowy konfesjonał, relikwiarze, gotycki dzwon z herbem Szeliga (13 pozycji).

Obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościoła par. p.w. św. Małgorzaty w Graboszewie wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr B-26/93 decyzją z dnia 23.06.1971 r. (27 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. wczesnobarokowy ołtarz główny, dwa ołtarze boczne z 4 ćw. XVIII w., ołtarz w kaplicy, barokowe chrzcielnica i ambona z 2 poł. XVII w., kamienna chrzcielnica gotycka, renesansowa ława kolatorska, renesansowe epitafium rodziny Młodziejewskich, krucyfiksy, krzyże ołtarzowe, lichtarze, gotycki dzwon.

Kościół par. p.w. Nawiedzenia NMP w Ostrowie Kościelnym posiada obiekty ruchome wpisane do rejestru zabytków pod Nr B-28/95 decyzją z dnia 23.06.1971 r. (18 pozycji). Na wyposażenie składają się m.in. barokowy ołtarz główny, ołtarze w kaplicach, gotycka chrzcielnica, XIX-wieczne feretrony, lichtarze, klasycystyczny nagrobek Karola Schultza.

Z wyposażenia kościoła par. p.w. Św. Trójcy w Skarboszewie do rejestru zabytków pod nr B-30/97 decyzją z dnia 30.06.1971 r. wpisano 9 obiektów, m.in. płaskorzeźbę „Święta Rodzina”, gotycką kropielnicę, krucyfiksy, ornaty.

Wyposażenie kościoła par. p.w. św. Jadwigi w Stawie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr B-36/170 decyzją z dnia 8.12.1971 r. (20 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz główny, rokokowe ołtarze boczne, późnorenesansowy ołtarz w kaplicy, rokokowe ambona, chrzcielnica konfesjonały, krucyfiksy, tablica nagrobna Lzydora Lutomskiego z 1915 r.

W wyposażeniu kościoła par. p.w. św. Doroty w Strzałkowie, pochodzącego z 1934 r., znajduje się 6 obiektów wpisanych do rejestru zabytków pod nr B-24/87 decyzją z dnia 22.06.1971 r., m.in. krzyż procesyjny, trybularz, ornaty.

W kościele par. p.w. św. Urszuli w Szemborowie do rejestru zabytków wpisane są 3 obiekty pod nr B-37/171 decyzją z dnia 8.12.1971 r., m.in. rokokowa

chrzcielnica.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Strzałkowo nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono też parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy zespoły dworskie i pałacowe oraz parki w miejscowościach: Babin, Chwalibogowo, Chwałkowice, Graboszewo, Kościanki, Młodziejewice, Paruszewo, Radłowo, Skąpe, Słomczyce, Staw, Strzałkowo, Unia, Wólka.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy

czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Strzałkowo znajduje się jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Jest to grodzisko pierścieniowate w miejscowości Graboszewo (st. nr 1, ob. AZP 55-35/60) datowane na podstawie materiału ruchomego na okres wczesnego średniowiecza. Stanowisko zostało wpisane do rejestru zabytków pod numerem 411/Wlkp/C decyzją z dnia 31.01.2011 r.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Strzałkowo znajdują się dwa udokumentowane stanowiska o własnej formie krajobrazowej. Oba zlokalizowane są w miejscowości Graboszewo.

Pierwsze to wspomniane wyżej grodzisko pierścieniowate wpisane do rejestru zabytków. Zlokalizowane jest wśród pól uprawnych i podmokłych łąk, około 2000 m na północ od kościoła w Graboszewie i około 700 m na zachód od Paruszewa przy południowej granicy Lasu Paruszeńskiego. Jest to grodzisko pierścieniowate ze śladami fosy. Grodzisko ma nieregularny kształt (wydłużony owal 10x18 m, szerokość podstawy 40-50 m, wysokość wału ok. 3 m), majdan przedzielony jest wałem ziemnym na dwie nierówne części (być może jest to wynikiem rozbudowy grodziska). W pobliżu grodziska natrafiono na pozostałości osady późnośredniowiecznej. Stanowisko nie było badane wykopaliskowo.

Stanowisko drugie to owalny kopiec przy zachodniej stronie koryta strumienia Struga, na południowy-wschód od mostu, po wschodniej stronie zabudowań wsi Graboszewo, z charakterystycznym, dużym rozwidlonym dębem o średnicy 1,3 m. Obiekt na fotografii z lat 50. XX w. (1956 r.?) w archiwum Muzeum Archeologicznego w Poznaniu określony został jako kurhan. Tak samo oznaczono go na szkicu J. Magalskiego z 1960 r. (Muzeum Archeologiczne w Poznaniu). Niejasny jest jego charakter – kurhan lub grodzisko stożkowe. Brak śladów fosy. W trakcie badań powierzchniowych nie zarejestrowano

materiału zabytkowego, a podczas badań sondażowych prowadzonych w 2009 r. zarejestrowano warstwę spalenizny.

Z badań przeprowadzonych w latach 50. XX w. i ze źródeł pisanych wiemy o istnieniu jeszcze, co najmniej jednego grodziska na tym obszarze (nie ujętego w ewidencji AZP). Jednak trudne warunki terenowe nie pozwoliły dotychczas na rozpoznanie stanowiska.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Strzałkowo został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 70., 80. i 90. XX w. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Strzałkowo. Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 209 stanowisk archeologicznych.

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STAN.	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	UWAGI
1	SZEMBOROWO	1, 53-35/19	1. OSADA	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV WIEK	
2	SZEMBOROWO	2, 53-35/20	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY	
3	SZEMBOROWO	3, 53-35/21	1. PUNKT OSADNICZY? 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA-KULTURA WIELBARSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
4	SZEMBOROWO	4, 53-35/22	1. OSADA	1. XVII-XIX WIEK	
5	SZEMBOROWO	5, 53-35/23	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. EPOKA KAMIENIA 2. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH	
6	BRUDZEWO	8, 53-35/24	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	
7	BRUDZEWO	9, 53-35/25	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY	

8	BRUDZEWO	10, 53-35/26	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
9	BRUDZEWO	11, 53-35/27	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY	
10	BRUDZEWO	12, 53-35/28	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA-KULTURA POMORSKA	
11	BRUDZEWO	13, 53-35/29	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE – OKRES NOWOŻYTNY	
12	BRUDZEWO	14, 53-35/30	1. PUNKT OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
13	BRUDZEWO	15, 53-35/31	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY 4. ?	
14	BRUDZEWO	16, 53-35/32	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA-KULTURA POMORSKA 3. OKRES NOWOŻYTNY	
15	BRUDZEWO	ST. 17, AZP 53-36/1	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY	
16	BRUDZEWO	ST. 18, AZP 53-36/2	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
17	JANOWO	ST. 1, AZP 53-36/3	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	
18	JANOWO	ST. 2, AZP 53-36/4	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	
19	JANOWO	ST. 3, AZP 53-36/5	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. EPOKA KAMIENIA 2. KULTURA ŁUŻYCKA	
20	JANOWO	ST. 4, AZP 53-36/6	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE?	
21	JANOWO	ST. 5, AZP 53-36/7	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
22	JANOWO	ST. 6, AZP 53-36/8	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
23	JANOWO	ST. 7, AZP 53-36/9	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
24	JANOWO	ST. 8, AZP 53-36/10	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PRADZIEJE?	
25	JANOWO	ST. 9, AZP 53-36/11	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY	
26	JANOWO	ST. 10, AZP 53-36/12	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
27	JANOWO	ST. 11, AZP 53-36/13	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
28	JANOWO	ST. 12, AZP 53-36/14	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY	

63	WÓLKA	ST. 7, AZP 54-35/24	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. ?	
64	WÓLKA	ST. 8, AZP 54-35/25	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA 4. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 4. ?	
65	WÓLKA	ST. 9, AZP 54-35/26	1. PUNKT OSADNICZY 2. CMENTARZYSKO? 3. PUNKT OSADNICZY 4. PUNKT OSADNICZY 5. PUNKT OSADNICZY?	1. MEZOLIT? NEOLIT? 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 5. ?	
66	WÓLKA	ST. 10, AZP 54- 35/27	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. ?	
67	WÓLKA	ST. 11, AZP 54- 35/28	1. PUNKT OSADNICZY 2. OSADA 3. OSADA 4. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA? 2. OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 4. ?	
68	WÓLKA	ST. 12, AZP 54- 35/29	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. ?	
69	WÓLKA	ST. 13, AZP 54- 35/30	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. OSADA 4. PUNKT OADNICZY	1. MEZOLIT? NEOLIT? 2. KULTURA ŁUŻYCKA 3. KULTURA PRZEWORSKA 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
70	WÓLKA	ST. 14, AZP 54- 35/31	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
71	OSTROWO KOŚCIELNE	ST. 1, AZP 54-36/1	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY	
72	OSTROWO KOŚCIELNE	ST. 2, AZP 54-36/2	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE? 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY	
73	OSTROWO KOŚCIELNE	ST. 3, AZP 54-36/3	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
74	OSTROWO KOŚCIELNE	ST. 4, AZP 54-36/4	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
75	OSTROWO KOŚCIELNE	ST. 5, AZP 54-36/5	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
76	BABIN-OLĘDRY	ST. 1, AZP 54-36/6	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
77	KORNATY	ST. 1, AZP 54-36/7	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
78	KORNATY	ST. 2, AZP 54-36/8	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
79	KATARZYNOWO	ST. 1, AZP 54-36/9	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE? 2. OKRES NOWOŻYTNY	
80	KATARZYNOWO	ST. 2, AZP 54-36/10	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE? 2. OKRES NOWOŻYTNY	
81	KATARZYNOWO	ST. 3, AZP 54-36/11	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA	

82	BRUDZEWO	ST. 18, AZP 54- 36/12	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA PRZEWORSKA	
83	BRUDZEWO	ST. 19, AZP 54- 36/13	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
84	BRUDZEWO	ST. 20, AZP 54- 36/14	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. PRADZIEJE? 2. OKRES NOWOŻYTNY	
85	BRUDZEWO	ST. 21, AZP 54- 36/15	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE? 2. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY	
86	BRUDZEWO	ST. 22, AZP 54- 36/16	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
87	BRUDZEWO	ST. 23, AZP 54- 36/17	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
88	BRUDZEWO	ST. 24, AZP 54- 36/18	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE? 2. OKRES NOWOŻYTNY	
89	WÓLKA	ST. 16, AZP 54- 36/19	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
90	WÓLKA	ST. 17, AZP 54- 36/20	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
91	WÓLKA	ST. 18, AZP 54- 36/21	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
92	STRZAŁKOWO	ST. 5, AZP 54-36/22	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
93	STRZAŁKOWO	ST. 6, AZP 54-36/23	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
94	STRZAŁKOWO	ST. 7, AZP 54-36/24	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
95	STRZAŁKOWO	ST. 8, AZP 54-36/25	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
96	UNIA	ST. 1, AZP 55-35/30	1. CMENARZYSKO 2. CMENARZYSKO SZKIELETOWE	1. V OKRES EPOKI BRAŻU/OKRES HALSZTACKI C 2. PÓŹNY OKRES RZYMSKI	
97	UNIA	ST. 2, AZP 55-35/31	1. OSADA 2. PUNKT OSADNICZY 3. OSADA	1. PÓŹNY OKRES RZYMSKI 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. ?	
98	UNIA	ST. 3, AZP 55-35/32	1. PUNKT OSADNICZY 2. OSADA 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA WIELBARDZKA 3. OKRES NOWOŻYTNY	
99	UNIA	ST. 4, AZP 55-35/33	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. WCZESNA EPOKA BRAŻU 2. KULTURA ŁUŻYCKA	
100	UNIA	ST. 5, AZP 55-35/34	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY	
101	UNIA	ST. 6, AZP 55-35/35	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	

102	UNIA	ST. 7, AZP 55-35/36	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY 4. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY 4. ?	
103	UNIA	ST. 8, AZP 55-35/37	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA	1. SCHYŁEK NEOLITU/WCZESNA EPOKA BRĄZU 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
104	UNIA	ST. 9, AZP 55-35/38	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
105	UNIA	ST. 10, AZP 55- 35/39	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 2. PRADZIEJE	
106	KRĘPKOWO	ST. 1, AZP 55-35/40	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	Stan. arch. bez lokalizacji
107	KRĘPKOWO	ST. 2, AZP 55-35/41	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	Stan. arch. bez lokalizacji
108	KRĘPKOWO	ST. 3, AZP 55-35/42	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA	Stan. arch. bez lokalizacji
109	KRĘPKOWO	ST. 4, AZP 55-35/43	1. CMENTARZYSKO CIAŁOPALNE 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	Stan. arch. bez lokalizacji
110	KRĘPKOWO	ST. 5, AZP 55-35/44	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA	Stan. arch. bez lokalizacji
111	KRĘPKOWO	ST. 6, AZP 55-35/45	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY	
112	KRĘPKOWO	ST. 7, AZP 55-35/46	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
113	KRĘPKOWO	ST. 8, AZP 55-35/47	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
114	KRĘPKOWO	ST. 9, AZP 55-35/48	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA WIELBARDZKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
115	KRĘPKOWO	ST. 10, AZP 55- 35/49	1. OSADA 2. PUNKT OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA POMORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. ?	
116	KRĘPKOWO	ST. 11, AZP 55- 35/50	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA- KULTURA POMORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
117	KRĘPKOWO	ST. 12, AZP 55- 35/51	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
118	KRĘPKOWO	ST. 13, AZP 55- 35/52	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
119	KRĘPKOWO	ST. 14, AZP 55- 35/53	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	

120	KRĘPKOWO	ST. 15, AZP 55- 35/54	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA WIELBARDZKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY	
121	KRĘPKOWO	ST. 16, AZP 55- 35/55	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
122	KRĘPKOWO	ST. 17, AZP 55- 35/56	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY 3. ?	
123	KRĘPKOWO	ST. 18, AZP 55- 35/57	1. OSADA	1. KULTURA PRZEWORSKA-KULTURA WIELBARDZKA	
124	KRĘPKOWO	ST. 19, AZP 55- 35/58	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. PRADZIEJE	
125	KRĘPKOWO	ST. 20, AZP 55- 35/59	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
126	GRABOSZEWO	ST. 1, AZP 55-35/60	1. GRODZISKO PIERŚCIENIOWATE	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	Rej. Zab. 411/Wlkp /C z dnia 31.01.20 11 r.
127	GRABOSZEWO	ST. 2, AZP 55-35/61	1. GRODZISKO PIERŚCIENIOWATE	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
128	GRABOSZEWO	ST. 6, AZP 55-35/62	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
129	GRABOSZEWO	ST. 7, AZP 55-35/63	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
130	GRABOSZEWO	ST. 8, AZP 55-35/64	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	
131	GRABOSZEWO	ST. 9, AZP 55-35/65	1. ŚLAD OSADNICZY 2. OSADA? 3. PUNKT OSADNICZY 4. PUNKT OSADNICZY 5. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY 3. PRADZIEJE 4. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE/PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 5. OKRES NOWOŻYTNY	
132	GRABOSZEWO	ST. 10, AZP 55- 35/66	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
133	GRABOSZEWO	ST. 11, AZP 55- 35/67	1. OSADA	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
134	GRABOSZEWO	ST. 12, AZP 55- 35/68	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. PRADZIEJE?	
135	GRABOSZEWO	ST. 13, AZP 55- 35/69	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. PRADZIEJE? 2. OKRES NOWOŻYTNY	
136	GRABOSZEWO	ST. 14, AZP 55- 35/70	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	
137	GRABOSZEWO	ST. 15, AZP 55- 35/71	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	

138	GRABOSZEWO	ST. 16, AZP 55- 35/72	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
139	GRABOSZEWO	ST. 17, AZP 55- 35/73	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. PRADZIEJE? 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
140	GRABOSZEWO	ST. 18, AZP 55- 35/74	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 2. PRADZIEJE?	
141	GRABOSZEWO	ST. 19, AZP 55- 35/75	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. NEOLIT 2. OKRES NOWOŻYTNY	
142	GRABOSZEWO	ST. 20, AZP 55- 35/76	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
143	GRABOSZEWO	ST. 21, AZP 55- 35/77	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY 2. PRADZIEJE?	
144	GRABOSZEWO	ST. 22, AZP 55- 35/78	1. OSADA 2. PUNKT OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES LATEŃSKI 3. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
145	GRABOSZEWO	ST. 23, AZP 55- 35/79	1. OSADA 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE – OKRES NOŻOYTNY	
146	GRABOSZEWO	ST. 2, AZP 55-35/80	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE/PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
147	GRABOSZEWO	ST. 25, AZP 55- 35/81	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
148	GRABOSZEWO	ST. 26, AZP 55- 35/82	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
149	GRABOSZEWO	ST. 27, AZP 55- 35/83	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
150	GRABOSZEWO	ST. 28, AZP 55- 35/84	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
151	GRABOSZEWO	ST. 29, AZP 55- 35/85	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PRADZIEJE? 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	
152	MŁODZIEJEWICE	ST. 1, AZP 55-35/86	1. PUNKT OSADNICZY 2. CMENTARZYSKO?	1. KULTURA PUCHARÓW LEJKOWATYCH 2. KULTURA ŁUŻYCKA/KULTURA POMORSKA?	
153	MŁODZIEJEWICE	ST. 2, AZP 55-35/87	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA POMORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
154	MŁODZIEJEWICE	ST. 3, AZP 55-35/88	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA POMORSKA 3. ?	
155	MŁODZIEJEWICE	ST. 4, AZP 55-35/89	1. OSADA	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE- OKRES NOWOŻYTNY	

156	MŁODZIEJEWICE	ST. 5, AZP 55-35/90	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
157	MŁODZIEJEWICE	ST. 6, AZP 55-35/91	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
158	MŁODZIEJEWICE	ST. 7, AZP 55-35/92	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA/KULTURA POMORSKA	
159	MŁODZIEJEWICE	ST. 8, AZP 55-35/93	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	
160	MŁODZIEJEWICE	ST. 9, AZP 55-35/94	1. PUNKT OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
161	MŁODZIEJEWICE	ST. 10, AZP 55-35/95	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
162	MŁODZIEJEWICE	ST. 11, AZP 55-35/96	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. ?	
163	MŁODZIEJEWICE	ST. 12, AZP 55-35/97	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
164	MŁODZIEJEWICE	ST. 13, AZP 55-35/98	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE-OKRES NOWOŻYTNY	
165	MŁODZIEJEWICE	ST. 14, AZP 55-35/99	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE-OKRES NOWOŻYTNY	
166	MŁODZIEJEWICE	ST. 15, AZP 55-35/100	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY	
167	MŁODZIEJEWICE	ST. 16, AZP 55-35/101	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
168	MŁODZIEJEWICE	ST. 17, AZP 55-35/102	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. OKRES NOWOŻYTNY	
169	MŁODZIEJEWICE	ST. 18, AZP 55-35/103	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE-OKRES NOWOŻYTNY	
170	MŁODZIEJEWICE	ST. 19, AZP 55-35/104	1. PUNKT OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE-OKRES NOWOŻYTNY	
171	MŁODZIEJEWICE	ST. 20, AZP 55-35/105	1. OSADA 2. PUNKT OSADNICZY 3. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. PRADZIEJE?	
172	MŁODZIEJEWICE	ST. 21, AZP 55-35/107	1. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE/PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
173	GRABOSZEWO	ST. 30, AZP 55-35/108	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
174	PARUSZEWO	ST. 2, AZP 55-36/1	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY 3. ?	
175	PARUSZEWO	ST. 3, AZP 55-36/2	1. ŚLAD OSADNICZY?	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
176	PARUSZEWO	ST. 4, AZP 55-36/3	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. ?	
177	PARUSZEWO	ST. 5, AZP 55-36/4	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA	

178	PARUSZEWO	ST. 6, AZP 55-36/5	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY	
179	PARUSZEWO	ST. 1, AZP 55-36/6	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA POMORSKA	Stan. arch. bez lokalizacji
180	PARUSZEWO	ST. 7, AZP 55-36/7	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. ?	
181	SKARBOSZEWO	ST. 1, AZP 55-36/8	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA	
182	SKARBOSZEWO	ST. 2, AZP 55-36/9	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
183	STRZAŁKOWO	ST. 3, AZP 55-36/10	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
184	STRZAŁKOWO	ST. 2, AZP 55-36/11	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
185	STRZAŁKOWO	ST. 1, AZP 55-36/12	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. ?	
186	STRZAŁKOWO	ST. 31, AZP 55-36/24	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
187	SKARBOSZEWO	ST. 1, AZP 55-36/25	1. ŚLAD OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE-OKRES NOWOŻYTNY	
188	GRABOSZEWO	ST. 3, AZP 56-35/1	1. OSADA	1. XV-XVI WIEK	
189	GRABOSZEWO	ST. 4, AZP 56-35/2	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA/KULTURA POMORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
190	GRABOSZEWO	ST. 5, AZP 56-35/3	1. ŚLAD OSADNICZY 2. PUNKT OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA? 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
191	CHWALIBOGOWO	ST. 14, AZP 56-35/4	1. PUNKT OSADNICZY	1. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE-OKRES NOWOŻYTNY	
192	CHWALIBOGOWO	ST. 15, AZP 56-35/5	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA/KULTURA POMORSKA 2. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 3. OKRES NOWOŻYTNY	
193	CHWALIBOGOWO	ST. 16, AZP 56-35/6	1. PUNKT OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA/KULTURA POMORSKA 2. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	
194	CHWALIBOGOWO	ST. 17, AZP 56-35/7	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. PUNKT OSADNICZY 4. PUNKT OSADNICZY	1. SCHYLEK NEOLITU 2. EPOKA WCZESNEGO BRĄZU 3. KULTURA ŁUŻYCKA/KULTURA POMORSKA 4. PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE-OKRES NOWOŻYTNY	

195	CHWALIBOGOWO	ST. 18, AZP 56- 35/8	1. OSADA 2. PUNKT OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ŚLAD OSADNICZY 5. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 4. OKRES NOWOŻYTNY 5. ?	
196	CHWALIBOGOWO	ST. 19, AZP 56- 35/9	1. PUNKT OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
197	CHWALIBOGOWO	ST. 1, AZP 56-36/150	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ?	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY? 3. ?	
198	CHWALIBOGOWO	ST. 2, AZP 56-36/152	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE 2. OKRES NOWOŻYTNY	
199	CHWALIBOGOWO	ST. 3, AZP 56-36/153	1. OSADA	1. OKRES NOWOŻYTNY	
200	CHWALIBOGOWO	ST. 4, AZP 56-36/154	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
201	CHWALIBOGOWO	ST. 5, AZP 56-36/155	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
202	CHWALIBOGOWO	ST. 6, AZP 56-36/156	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
203	CHWALIBOGOWO	ST. 7, AZP 56-36/157	1. OSADA 2. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA	
204	CHWALIBOGOWO	ST. 8, AZP 56-36/158	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY 4. ?	1. KULTURA PRZEWORSKA 2. OKRES NOWOŻYTNY 3. KULTURA ŁUŻYCKA 4. ?	
205	CHWALIBOGOWO	ST. 9, AZP 56-36/159	1. OSADA	1. KULTURA ŁUŻYCKA	
206	CHWALIBOGOWO	ST. 10, AZP 56- 36/178	1. ŚLAD OSADNICZY 2. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. OKRES NOWOŻYTNY	
207	CHWALIBOGOWO	ST. 11, AZP 56- 36/179	1. ŚLAD OSADNICZY	1. OKRES NOWOŻYTNY	
208	CHWALIBOGOWO	ST. 12, AZP 56- 36/180	1. OSADA 2. ŚLAD OSADNICZY 3. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA ŁUŻYCKA 2. KULTURA PRZEWORSKA 3. WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	
209	CHWALIBOGOWO	ST. 13, AZP 56- 36/181	1. ŚLAD OSADNICZY	1. KULTURA PRZEWORSKA	

* dane przytoczone za gminną ewidencją zabytków archeologicznych gminy Strzałkowo wykonaną w roku 2015

Na podstawie podziału Polski na jednostki fizycznogeograficzne obszar obejmujący gminę Strzałkowo został zaliczony do podprowincji Pojezierza Południowobałtyckiego, w makroregionie Pojezierze Wielkopolskie, w mezoregionie Równina Wrzesińska. Natomiast zgodnie z podziałem geomorfologicznym Polski, Nizina Wielkopolska jest podzielona na Wysoczyznę Gnieźnieńską, a subregion obejmujący gminę Strzałkowo to Równina

Wrzesińska, Równina Słupecka oraz Obniżenie Strugi ciągnące się z północy na południe.

Równina Wrzesińska jest płaską wysoczyzną morenową. W północnej części gminy w rejonie Szemborowa stanowi płaską powierzchnię erozyjną, o nachyleniu w kierunku południowo-wschodnim ku Obniżeniu Strugi. Obniżenie Strugi obejmuje swym zasięgiem dolinę Strugi z zaznaczonymi w terenie zboczami. Na jej dnie zalegają złoża torfu.

Równina Słupecka obejmuje swym zasięgiem północno-wschodni fragment gminy i stanowi obszar przejściowy między równiną morenową i sandrową. Rzeźba terenu charakteryzuje się niewielkim zróżnicowaniem. W większości teren jest płaski, pozbawiony charakterystycznych elementów rzeźby za wyjątkiem rynnowego obniżenia doliny cieku Strugi o południkowym przebiegu. Jest to wyraźnie zaznaczone w krajobrazie obniżenie terenu dochodzące do kilku metrów. Pozostałe obszary dolinne tylko nieznacznie zarysowują się w krajobrazie gminy.

Koncentracje osadnictwa pradziejowego czy średniowiecznego czytelne są wzdłuż rzeki Strugi oraz jej dopływów, zajmując krawędź lub stok doliny. Pozostały teren był raczej zasiedlany sporadycznie, gdyż większość stanowisk tu zarejestrowanych to niewielkie osady i ślady osadnicze. Dopiero w czasach nowożytnych obserwuje się intensyfikację osadnictwa.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą z środkowej epoki kamienia - mezolitu (8000 lat p.n.e.) - są to pojedyncze znaleziska w postaci wyrobów krzemiennych. W okresie środkowej epoki kamienia obserwuje się generalne ocieplenie klimatu. Dominującą formą stało się myślistwo typu traperskiego. Polowano na zwierzynę i łowiono ryby w obrębie określonego terytorium, uzupełniając jadłospis zbieractwem roślin dziko rosnących. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie te społeczności prowadziły podobny, półkoczowniczy tryb życia. Tereny rzeczne wraz z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następných epok, poczynając od młodszej epoki kamienia – neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa

gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Wzrost osadnictwa grup ludzkich na omawianym terenie w epoce neolitu widoczny jest zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych. Ludność tej kultury zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Zajęcia gospodarskie ogniskowały się głównie wokół uprawy zbóż oraz hodowli zwierząt. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Pozostałości osadnictwa ludności kultury pucharów lejkowatych zarejestrowano między innymi w okolicach miejscowości Unia i Wólka.

Sporadyczne są natomiast ślady obecności na tych terenach ludności kultury amfor kulistych rozwijającej się prawie równolegle z kulturą pucharów lejkowatych.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Wyroby brązowe docierały początkowo na te tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Z wczesnej epoki brązu znamy tylko kilka stanowisk osadniczych zlokalizowanych na terenie dzisiejszej gminy Strzałkowo. Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać tzw. kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało się sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno

ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie dzisiejszej gminy Strzałkowo jest bogato reprezentowane przez osady zlokalizowane w okolicach miejscowości: Brudzewo, Chwałkowice, Janowo, Młodziejewice, Wólka, Unia. Bardzo interesujące są również informacje o cmentarzyskach: ludności kultury łużyckiej w okolicach miejscowości Unia i Wólka oraz ludności kultury pomorskiej w Młodziejewicach. Przymuszczalnie z pierwszego z nich pochodzi bardzo rzadkie na ziemiach polskich znalezisko – naczynie z brązu stanowiące import z terenu Italii.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Na obszarze dzisiejszej gminy Strzałkowo notujemy bardzo liczne stanowiska identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej. Zostały one zarejestrowane między innymi w okolicach miejscowości: Chwałkowice, Janowo, Wólka, Brudzewo. Natomiast cmentarzysko wykorzystywane przez ówczesną ludność zlokalizowano w okolicach miejscowości Wólka.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu

Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego. Na szczególną uwagę zasługują tutaj grodziska zarejestrowane w okolicach miejscowości Graboszewo.

Można stwierdzić, że na obszarze dzisiejszej gminy Strzałkowo osady datowane na czasy średniowiecza i okres nowożytny stanowią bardzo liczną grupę zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Większość odkrytych stanowisk na terenie gminy Strzałkowo znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc inwestycje budowlane i przemysłowe (zauważyć należy, że badania archeologiczne prowadzone na terenie samego Strzałkowa stwierdziły znaczne zniszczenie nawarstwień kulturowych poprzez prace budowlane prowadzone w XIX i XX.), zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg (na rok 2026 zaplanowano przebudowę drogi gminnej nr 424001P Szemborowo-Gonice, przebudowę dróg dojazdowych do gruntów rolnych o szer. jezdni min. 4 m w miejscowościach Pospólno i Strzałkowo, budowę parkingu przy Strzałkowskiej Strefie Relaksu, budowę drogi pieszo-rowerowej wzdłuż drogi publicznej gminnej nr 424009P, budowę drogi pieszo-rowerowej wzdłuż drogi publicznej gminnej nr 424009P), rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych (na rok 2026 zaplanowano między innymi budowę sieci wodociągowej i modernizację stacji uzdatniania wody na terenie gminy Strzałkowo, budowę sieci kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Strzałkowo, rozbudowę i przebudowę oczyszczalni ścieków w Strzałkowie), elektrowni wiatrowych i farm fotowoltaicznych, (planuje się instalacje systemów odnawialnych źródeł energii dla mieszkańców Strzałkowo) a także wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych.

Przebudowa układów urbanistycznych i ruralistycznych prowadzi więc do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwi uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. W obrębie Strzałkowa, wszelkiego rodzaju prace budowlane wywołały znaczne zniszczenia zabytkowej substancji. Stąd rodzi się nieodzowna potrzeba prowadzenia prac archeologicznych nadzorujących wszelkie prace budowlane.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka (obszar gminy ma typowo rolniczy charakter ze znaczną przewagą gruntów ornych). Natomiast najlepiej zachowane

są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwił tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu I i II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Kierownika Delegatury w Koninie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Natomiast stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków (grodzisko zlokalizowane w miejscowości Graboszewo - wpisane do rejestru zabytków pod numerem 411/Wlkp/C z dnia 31.01.2011 r.) objęte jest ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionego stanowiska, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty

w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości, tworzy też niepowtarzalną aurę danej miejscowości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi: Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są podejmowane działania i spotkania organizowane przez Bibliotekę Publiczną oraz Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, przy którym działają m.in.: Zespół ludowy „Złoty Wiek”, mający w swoim repertuarze mnóstwo utworów ludowych, przede wszystkim z terenu Wielkopolski, również Orkiestra Dęta Gminy Strzałkowo wcześniej znana jako orkiestra dęta OSP, której tradycje sięgają okresu międzywojennego, a także Strzałkowski Uniwersytet Trzeciego Wieku, w którym mieszkańcy rozwijają zainteresowania i realizują swoje pasje (wieczorki poetyckie, wystawy rękodzieła ludowego i inne zajęcia artystyczne).

Depozytariuszami tradycji są także miejscowe Koła Gospodyń Wiejskich, funkcjonujące według krajowego rejestru ARiMR w miejscowościach:

Szemborowo, Młodziejewice, Skarboszewo, Paruszewo, Kornaty, Ostrowo Kościelne. Członkinie kół są zarówno animatorkami życia kulturalnego w swojej społeczności, jak i propagują lokalne tradycje, promują sztukę ludową, głównie rękodzieło i kulinaria wytwarzane tradycyjnymi metodami, w oparciu o lokalne produkty żywnościowe - miody, twarogi, masło, dżemy z czarnego bzu, chleb strzałkowski, które prezentuje podczas lokalnych imprez oraz w czasie „Spotkań z Folklorem” w konkursie „Smaki Regionu”, organizowanym przez Stowarzyszenie „Unia Nadwarciańska” w Słupcy, którego członkiem jest gmina Strzałkowo.

Kulturotwórczą rolę spełniają także Ochotnicze Straże Pożarne, których na terenie gminy funkcjonuje osiem jednostek: Babin, Brudzewo, Kornaty, Krępkowo, Skarboszewo, Strzałkowo, Sierakowo, Szemborowo. Strażacy oprócz wykonywania działań statutowych współpracują z organizacjami, stowarzyszeniami, jednostkami oświatowymi przy organizowaniu różnych uroczystości gminnych.

Ponadto, szereg innych zadań gminy w zakresie kultury i dziedzictwa narodowego realizowanych jest przez jednostki organizacyjne gminy i sołectwa.

W wielu domach pielęgnowane są tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje szczególnie widoczne w obchodach świąt bożonarodzeniowych, nadal praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, wyrabia domowe nalewki i inne przetwory, praktykuje ziołolecznictwo, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwarą, przekazują miejscowe legendy, bajki, umiejętności, przysłowia, przepisy kulinarne, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby rzemieślnicze i rękodzieła.

Widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego są uroczyste msze z okazji Święta Plonów czy Orszak Trzech Króli, procesje Bożego Ciała. Do ciekawych, cyklicznych wydarzeń kulturalnych i rekreacyjnych w gminie należą m.in. Dni Strzałkowa, Dożynki Gminne, Biesiada Chórów „Cecyliada”, Spotkania „Ludzi ciekawych świata”, uroczystości rocznicowe np. Gminne Obchody Święta Konstytucji 3 Maja, obchody Narodowego Święta Niepodległości czy Narodowego Dnia Zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego, które także odnoszą się do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej

dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Zmiany kulturowe, jakie zaszły i zachodzą na tym obszarze, a także ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarciem się na inne społeczności i kultury.

Dziedzictwo kulturowe odnajdziemy również w heraldyce samorządowej. W 1990 r. przyjęto uchwałą Rady Gminy Strzałkowo herb gminy, nawiązujący do średniowiecznej tradycji; na tarczy herbowej znajduje się pastorał oznaczający władzę biskupią, na którym stylizowana litera „S”, co jest odwołaniem do rodu Strzałkowskich i nazwy miejscowości, ukośna strzała na literze nawiązuje do założyciela - kmiecia Strzałka. Miecz w lewej części tarczy symbolizuje rycerstwo i szlachectwo, w prawej części tarczy znajduje się krzyż – znak chrześcijaństwa, róże znajdujące się na płazie miecza i dolnej części krzyża to odniesienie do herbu Porajów.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie

stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Ostatnia zmiana *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Strzałkowo* została przyjęta przez Radę Gminy Uchwałą Nr II/17/2024 z dnia 24 marca 2024 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W części I. „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Strzałkowo – uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego*”, rozdz. 2. „*Stan środowiska, w tym stan rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkość i jakość zasobów wodnych oraz wymogi ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego*”, pkt 2.6.4. „*Parki*” wymieniono parki na terenie gminy wpisane do rejestru zabytków w miejscowościach: Babin, Chwalibogowo, Chwałkowice, Graboszewo, Kościanki, Młodziejewice, Paruszewo, Radłowo, Skąpe, Słomczyce, Staw, Strzałkowo, Unia i Wólka, które podlegają ochronie w granicach założeń oraz w ich najbliższym otoczeniu, dla których obowiązuje:

- a) historyczna parcelacja zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów,
- b) zachowanie zabytkowej zieleni.
- c) zachowanie zabytkowej zabudowy,

d) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

W rozdz. 3. „Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”, przedstawiono rys historyczny wsi Strzałkowo oraz krótką charakterystykę najcenniejszych zabytków sakralnych na terenie gminy.

W pkt 3.2. „Obiekty i obszary chronione” wymieniono zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ujęte w gminnej ewidencji zabytków oraz stanowiska archeologiczne. Strefy występowania stanowisk archeologicznych, granice ochrony konserwatorskiej zespołów dworsko - i pałacowo-parkowych oraz lokalizacje nieczynnych cmentarzy ewangelickich przedstawiono na załącznikach graficznych.

W części II „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Strzałkowo – kierunki zagospodarowania przestrzennego” rozdz. 3 poświęcony został w całości ochronie dziedzictwa kulturowego. Podkreślono rolę samorządu terytorialnego w zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla szeroko rozumianej ochrony dóbr kultury. Przedstawiono cele ochrony dziedzictwa kulturowego, które powinny być uwzględniane przy opracowywaniu planów dla poszczególnych obszarów gminy Strzałkowo:

A. Ochrona przestrzennych wartości krajobrazu kulturowego:

- utrzymanie historycznie ukształtowanej struktury osadniczej i sieci dróg,
- utrzymanie historycznych układów przestrzennych wsi, zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu,
- zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym dominant kulturowych i krajobrazowych,
- kontynuowanie tradycji w kształtowaniu krajobrazu kulturowego i nawiązanie do historycznych i regionalnych rozwiązań w jego kształtowaniu,
- przeciwdziałanie bezplanowej i chaotycznej parcelacji terenu,
- przeciwdziałanie zaśmiecaniu krajobrazu kulturowego nowymi lokalizacjami budowli substandardowych (tymczasowych pawilonów usługowych, baraków, budek kempingowych, mało estetycznych obiektów technicznych o ile nie zostaną zastosowane techniki maskowania umożliwiające utrzymanie niezakłóconej formy architektonicznej zabudowy, dzięki której zostanie zachowany ład przestrzenny, agresywnych form reklamy),
- ograniczenie lokalizacji obiektów wymagających makroniwelacji i znacznych przekształceń topografii oraz zasobów przyrodniczych.

B. Ochrona indywidualnych wartości obiektów kultury materialnej:

- ochrona przed dewastacją wartościowych stanowisk archeologicznych,
- utrzymanie i eksponowanie grodzisk i cmentarzysk posiadających charakterystyczną formę krajobrazową, zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym kościołów, szkół, obiektów usługowych, produkcyjnych, wpisanych i nie wpisanych do rejestru zabytków oraz zewidencjonowanej zabudowy zagrodowej i innych elementów zagospodarowania i wyposażenia miejscowości,
- utrzymanie i eksponowanie układów przestrzennych siedlisk, pomników i krzyży, urządzeń technicznych i komunikacyjnych,
- utrzymanie i eksponowanie wartości zabudowy historycznej, jej proporcji, formy, typu dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa, materiału budowlanego i sposobów jego wyeksponowania,
- zapobieganie powstawania ubytków w zabudowie historycznej,
- kształtowanie wysokich walorów estetycznych nowej zabudowy mieszkalnej, rekreacyjno - turystycznej i produkcyjnej poprzez nawiązywanie do tradycji i wartości regionalnych.

W rozdz. 3.1. przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej:

Historyczne zespoły budowlane

- 1) Zachowanie historycznego rozplanowania i historycznych granic zespołu budowlanego.
- 2) Ochrona utrwalonych dominant architektonicznych historycznych obiektów budowlanych znajdujących się w obrębie historycznego zespołu budowlanego.
- 3) Ochrona ekspozycji biernej i czynnej historycznego zespołu budowlanego.
- 4) W przypadku wprowadzania nowych elementów przestrzennego zagospodarowania zwracać należy uwagę nie tylko na ich znaczenie w relacjach do bezpośredniego zabytkowego otoczenia, ale także na ich wpływ na percepcję historycznego zespołu z wyznaczonego obszaru ekspozycji biernej.
- 5) Nowa zabudowa w zakresie skali brył i w zakresie rozplanowania w obrębie historycznego zespołu budowlanego powinna harmonizować ze skalą historycznej zabudowy i z historycznymi zasadami zagospodarowania historycznego zespołu zabudowy.
- 6) Ochronie podlegają osie widokowe nakierowane na najważniejsze historyczne obiekty budowlane w historycznym zespole budowlanym.
- 7) Wszelkie działania skutkujące zmianą zagospodarowania przestrzeni w obszarach osi widokowych winny być analizowane pod kątem ich wpływu na ekspozycję obiektów, na które osie te są nakierowane. Ustanowić należy zakaz

wprowadzania takich rozwiązań, które skutkowałyby dysonansem w percepcji historycznego zespołu budowlanego w postaci osi widokowych.

8) Zachowanie historycznych form zaprojektowanej zieleni w obrębie historycznego zespołu budowlanego (parków, ogrodów, skwerów, alei i szpalerów)

9) Wszelkie działania w obszarze historycznego zespołu budowlanego, w tym wznoszenie budowli kubaturowych, rozbudowy i nadbudowy niehistorycznych obiektów budowlanych oraz remonty obiektów historycznych jak i współczesnych, zmiany nawierzchni, wprowadzanie elementów zieleni, winno być podporządkowane zachowanym wartościom kulturowym chronionego zespołu budowlanego na zasadach harmonijnej kontynuacji rozwijane z dbałością aby nie deprecjonować istniejących nawarstwień kulturowych, a tym bardziej ich niszczyć.

10) Prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze wpisanego do rejestru zabytków historycznego zespołu budowlanego wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków, a prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze niewpisanej do rejestru zabytków, ale objętej prawną ochroną konserwatorską, historycznej struktury przestrzennej wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków.

Historyczne obiekty budowlane

1) Zachowanie historycznej kompozycji brył, historycznej kompozycji elewacji, w tym historycznych elementów wystroju elewacji, historycznej dyspozycji przestrzennej wewnątrz oraz wszystkich elementów historycznego wystroju wewnętrznego wpisanych do rejestru zabytków historycznych obiektów budowlanych oraz zachowanie historycznej kompozycji brył, historycznej kompozycji elewacji, w tym historycznych elementów wystroju elewacji historycznych obiektów budowlanych nie wpisanych do rejestru zabytków, ale objętych prawną ochroną konserwatorską.

2) Prowadzenie jakichkolwiek działań przy historycznych obiektach budowlanych wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków.

3) Prowadzenie jakichkolwiek działań na zewnątrz historycznych obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, ale znajdujących się w obszarze historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków (historyczny układ urbanistyczny, historyczny układ ruralistyczny, historyczny zespół budowlany) wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków.

4) Prowadzenie jakichkolwiek działań na zewnątrz historycznych obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, nie znajdujących się również

w obszarze historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków (historyczny układ urbanistyczny, historyczny układ ruralistyczny, historyczny zespół budowlany) wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków.

Historyczne parki i inne formy zaprojektowanej historycznej zieleni

- 1) Zachowanie historycznego rozplanowania i historycznych granic założenia (historyczny układ wnętrz parkowych, historyczny układ duktów, historyczne elementy wodne, historyczne powiązania z otoczeniem).
- 2) Zachowanie historycznego tworzywa roślinnego (drzewa i krzewy).
- 3) Zachowanie wszystkich historycznych elementów architektury ogrodowej (ogrodzenie, bramy, pawilony).
- 4) Usuwanie historycznego tworzywa roślinnego podyktowane może być wyłącznie złym stanem fitosanitarnym, z koniecznością uzupełniania w takim przypadku usuwanych elementów tworzywa roślinnego.
- 5) Nowe nasadzenia w zakresie lokalizacji oraz składu gatunkowego stanowić mogą wyłącznie kontynuację historycznych rozwiązań.
- 6) Ochrona ekspozycji biernej i czynnej historycznego zespołu budowlanego.
- 7) Nowe elementy zagospodarowania przestrzennego nie mogą zdominować historycznego założenia. Wszystkie te elementy powinny być ograniczane do niezbędnego minimum i pod warunkiem bezwzględnego podporządkowania historycznym wartościom kulturowym założenia.
- 8) Ochronie podlegają powiązania widokowe założenia z jego otoczeniem.
- 9) Wszelkie działania skutkujące zmianą zagospodarowania przestrzeni w obszarach powiązań widokowych winny być analizowane pod kątem ich wpływu na ekspozycję założenia. Ustanowić należy zakaz wprowadzania takich rozwiązań, które skutkowałyby dysonansem w percepcji historycznego założenia w polach osi widokowych.
- 10) Wszelkie działania w obszarze objętego ochroną założenia winny być podporządkowane zachowanym wartościom kulturowym tegoż założenia.
- 11) Prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze wpisanego do rejestru zabytków historycznego założenia lub też w obszarze takiego założenia niewpisanego do rejestru zabytków, ale znajdującego się w granicach historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków (historyczny układ urbanistyczny, historyczny układ ruralistyczny, historyczny zespół budowlany) wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków.
- 12) Prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze niewpisanego do rejestru zabytków historycznego założenia oraz nie znajdującego się w granicach

historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków (historyczny układ urbanistyczny, historyczny układ ruralistyczny, historyczny zespół budowlany) wymaga uzgodnienia organu ochrony zabytków.

Historyczne cmentarze

- 1) Zachowanie historycznego rozplanowania i historycznych granic cmentarza (historyczna kompozycja przestrzenna, historyczny układ duktów).
- 2) Zachowanie historycznego tworzywa roślinnego (drzewa i krzewy).
- 3) zachowanie wszystkich historycznych elementów architektury cmentarza (ogrodzenie, bramy budynki obsługujące cmentarz, grobowe kaplice kubaturowe, wyodrębnione elementy cmentarza).
- 4) Usuwanie historycznego tworzywa roślinnego podyktowane może być wyłącznie złym stanem fitosanitarnym, z koniecznością uzupełniania w takim przypadku usuwanych elementów tworzywa roślinnego.
- 5) Nowe nasadzenia w zakresie lokalizacji oraz składu gatunkowego stanowić mogą wyłącznie kontynuację historycznych rozwiązań.
- 6) ochrona ekspozycji biernej i czynnej historycznego cmentarza.
- 7) Nowe elementy przestrzennego zagospodarowania nie mogą zdominować historycznego charakteru cmentarza. Wszystkie te elementy winny być ograniczane do niezbędnego minimum i pod warunkiem bezwzględnego podporządkowania historycznym wartościom kulturowym cmentarza.
- 8) Ochronie podlegają powiązania widokowe cmentarza z jego otoczeniem.
- 9) Wszelkie działania skutkujące zmianą zagospodarowania przestrzeni w obszarach powiązań widokowych winny być analizowane pod kątem ich wpływu na ekspozycję cmentarza. Ustanowić należy zakaz wprowadzania takich rozwiązań, które skutkowałyby dysonansem w percepcji historycznego cmentarza w polach osi widokowych.
- 10) Wszelkie działania w obszarze objętym ochroną cmentarza winny być podporządkowane zachowanym wartościom kulturowym tegoż założenia.
- 11) Prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze wpisanego do rejestru zabytków historycznego cmentarza lub też w obszarze takiego założenia niewpisanego do rejestru zabytków, ale znajdującego się w granicach historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków (historyczny układ urbanistyczny, historyczny układ ruralistyczny, historyczny zespół budowlany) wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków.
- 12) Prowadzenie jakichkolwiek działań w obszarze niewpisanego do rejestru zabytków historycznego cmentarza lub też w obszarze takiego założenia

niewpisanego do rejestru zabytków, ale znajdującego się w granicach historycznego układu przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków (historyczny układ urbanistyczny, historyczny układ ruralistyczny, historyczny zespół budowlany) wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków.

13) Prowadzenie jakichkolwiek działań w obrębie czynnego i nieczynnego cmentarza wyznaniowego wymaga akceptacji takich działań przez władze kościelne lub władze związku wyznaniowego do którego ten cmentarz należy lub należał w przeszłości.

W rozdz. 3.2. przedstawiono zasady ochrony stanowisk archeologicznych:

Wszystkie zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oraz strefy ich występowania podlegają ochronie konserwatorskiej zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Na obszarze występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas wykonywania robót ziemnych wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie.

Zasady ochrony stanowisk archeologicznych:

- 1) Zmiany sposobu użytkowania terenów w strefach „W” oraz wykonanie prac niwelacyjnych lub ziemnych należy uzgadniać z właściwym organem ds. ochrony zabytków, który może zażądać przeprowadzenia archeologicznych badań ratowniczych lub nadzoru archeologicznego nad prowadzonymi pracami.
- 2) Na obszarach ochrony stanowisk archeologicznych należy ograniczyć użytkowanie terenu do dotychczasowego, o ile nie zostało ono zakwalifikowane jako niszczące, zachowanie zastanej topografii oraz warstw gruntowych w stanie niezmienionym.
- 3) Na terenie gminy w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska archeologicznego obowiązuje zasada zgłaszania służbie konserwatorskiej zamiarów podejmowania prac ziemnych związanych z wykonywaniem głębokich wykopów, robót melioracyjnych, budową tras komunikacyjnych i instalacji infrastruktury podziemnej oraz w przypadku podejmowania zalesień użytków rolnych.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania

przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Strzałkowo nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. Uchwała Nr VI/34/03 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 23 stycznia 2003 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Strzałkowo obejmującego tereny we wsiach Skarboszewo i Graboszewo.

art. 9. Wieś Graboszewo. Ustala się tereny zieleni parkowej, usług komercyjnych, takich jak: hotel, pensjonat, kawiarnia, biura, gabinety, klub, siłownia, przedszkole prywatne, centrum nauki języków obcych, centrum rehabilitacji i odnowy, zajazd itp. z dopuszczeniem zabudowy mieszkaniowej.

Park krajobrazowy z 1 poł. XIX w. Wpisany do rejestru zabytków na mocy decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 4 września 1989 r. nr rejestru A-429/171. Skala i forma architektoniczna projektowanej zabudowy powinna nawiązywać do XIX-wiecznej zabudowy rezydencjonalnej rejonu Strzałkowa. Dopuszcza się łączenie funkcji usługowej z funkcją mieszkaniową w miejscu dawnego dworu i oficyny. Przy projektowaniu obiektów na terenie parku należy przestrzegać sytuowania osi architektonicznej oraz zadbać o całość kompozycji z uwzględnieniem historycznych lokalizacji budynków w celu przywrócenia w przyszłości parkowi jego dawnej świetności. Zabudowa parku odbywać się musi z uwzględnieniem zasad projektowania obiektów usługowych, kultury lub sportu oraz warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie. Zakaz budowy wolnostojących budynków gospodarczych. Dokumentacja architektoniczno-budowlana projektowanej zabudowy wymaga uzgodnienia ze służbą konserwatorską. Zakaz dokonywania podziałów nieruchomości.

2. Uchwała Nr XIII/87/03 Rady Gminy w Strzałkowie z dnia 23 października 2003 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Strzałkowo w obrębie geodezyjnym Wólka w rejonie skrzyżowania drogi krajowej nr 92 z drogą wojewódzką nr 260W;

art. 8, pkt 5. ZP – zieleń parkowa. Park podworski przy szkole, zabytkowy zespół dworsko-folwarczny – możliwość lokalizacji urządzeń sportowo-rekreacyjnych jako funkcji uzupełniającej dla obiektów szkoły i przedszkola oraz usług publicznych. Wszelkie inwestycje i podziały w obrębie tego terenu podlegają uzgodnieniu ze służbą konserwatorską.

3. Uchwała Nr XXX/189/05 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 2 czerwca 2005 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu geodezyjnego Strzałkowo;

art. 7. W p. 1 wymieniono obiekty na terenie Strzałkowa wpisane do rejestru zabytków, w p. 2 obiekty objęte ochroną konserwatorską nie wpisane do rejestru zabytków (na podstawie wykazu przesłanego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegaturę w Koninie). 3. Ustala się obowiązek każdorazowego sprawdzania aktualnego rejestru zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę. 4. Obiekty zabytkowe wymienione w rejestrze zabytków podlegają ochronie w granicach działek geodezyjnych, na których są zlokalizowane. Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków oraz ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają pozwolenia odpowiednich służb konserwatorskich. 5. Pojedyncze obiekty budowlane – postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy. 6. Na terenach cmentarzy objętych ochroną konserwatorską nakazuje się:

- I. zachowanie historycznej parcelacji,
 - II. zachowanie historycznego rozplanowania,
 - III. zachowanie obiektów zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
 - IV. zachowanie zabytkowej zieleni.
7. Na terenach parków objętych ochroną konserwatorską nakazuje się:
- a. zachowanie historycznego rozplanowania,
 - b. zachowanie zabytkowej zieleni,
 - c. zachowanie obiektów o zabytkowej architekturze,
 - d. podporządkowanie nowych projektowanych obiektów układowi

historycznemu w zakresie lokalizacji obiektu, jego skali i formy.

8. Wszystkie zmiany, które właściciel planuje w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską, wymagają uzyskania zezwolenia odpowiednich służb konserwatorskich.

4. Uchwała Nr XIII/69/07 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 25 października 2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obręb geodezyjnego Strzałkowo (rejon ulicy Powstańców Wielkopolskich);

art. 7. Zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego: 1) teren objęty planem położony przy ul. Powstańców Wielkopolskich stanowi zabytkowy zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego. Jednorodny stylistycznie zespół architektoniczny, który tworzą kościół i pastorówka, został założony w końcu XIX wieku (1898 r.). 2) zabytkowy zespół kościoła w całości objęty jest strefą ochrony konserwatorskiej. Inwestycje planowane, a zwłaszcza: remont obiektów, rozbudowa i przebudowa, rozbiórka, budowa nowych obiektów, zagospodarowanie działki (w tym m.in. projektowanie zieleni, budowa chodników), wycinki, montaż reklam wizualnych na obszarze objętym ochroną wymagają uzyskania pozytywnej opinii Konserwatora Zabytków.

5. Uchwała nr XXIX/182/09 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla inwestycji celu publicznego w zakresie lokalizacji dwutorowej napowietrznej linii elektroenergetycznej 400 kV Kromolice - Pątnów na odcinku położonym w gminie Strzałkowo;

art. 8. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie realizacji zadania inwestycyjnego obowiązek prowadzenia badań archeologicznych przy realizacji inwestycji w obrębie wykopów budowlanych, w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania z WUOZ Poznaniu, Delegatura w Koninie, które inwestor winien uzyskać przed otrzymaniem pozwolenia na budowę. W przypadku odkrycia nieujawnionych na powierzchni obiektów archeologicznych nastąpi konieczność przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych.

6. Uchwała nr XXXV/225/09 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 17 grudnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Strzałkowie w rejonie ulicy Al. Prymasa Wyszyńskiego i ulicy Sosnowej;

art. 10. W przypadku odnalezienia podczas prowadzonych prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających

realizację inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.

7. Uchwała nr IV/21/2011 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 27 stycznia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla inwestycji – farma elektrowni wiatrowych oraz ustalenie zakazu zabudowy zagrodowej i mieszkaniowej na terenach położonych w obrębie geodezyjnym: Skarboszewo, Strzałkowo, Paruszewo w gminie Strzałkowo, część „A”;

art. 9. dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na terenach ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, ustala się obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatura w Koninie, inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu objętego planem, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

8. Uchwała nr VI/43/2011 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 2 czerwca 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Strzałkowie w rejonie ulicy Al. Prymasa Wyszyńskiego i drogi gminnej nr 424023;

art. 13. W przypadku odnalezienia podczas prowadzonych prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających realizację inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.

9. Uchwała nr XI/73/2011 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 29 września 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla inwestycji – elektrowni wiatrowej oraz ustalenie zakazu zabudowy zagrodowej i mieszkaniowej na terenie położonym w obrębie geodezyjnym Babin w gminie Strzałkowo;

art. 11.1. Wokół istniejącego cmentarza obowiązuje strefa ochrony konserwatorskiej. 2. W przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.

10. Uchwała nr XI/80/2011 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 10 listopada 2011 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Strzałkowo, obejmującego tereny miejscowości Strzałkowo (rejon ulicy Paruszeńskiej);

art. 6 Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: Nową zabudowę należy projektować i realizować w sposób nie

naruszający walorów otaczającej przestrzeni. W szczególności należy unikać stosowania zabudowy o formach nadmiernie eksponujących nową zabudowę, głównie o agresywnych barwach.

11. Uchwała nr XV/129/2012 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 19 kwietnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w zakresie lokalizacji zabudowy przemysłowej i usługowej w rejonie miejscowości Wólka w obrębie geodezyjnym Wólka;

art. 9. W przypadku odnalezienia podczas prowadzonych prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających realizację inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.

12. Uchwała nr XIX/166/2012 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 8 listopada 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w zakresie lokalizacji zabudowy mieszkaniowej i usługowej w rejonie miejscowości Słomczyce w obrębie geodezyjnym Babin gmina Strzałkowo; art. 12. W przypadku odnalezienia podczas prowadzonych prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających realizację inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.

13. Uchwała nr XXII/199/2013 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 14 marca 2013 r. w sprawie zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obrębu geodezyjnego Strzałkowo;

art. 6. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1. Ustala się następujące kategorie obiektów zabytkowych:

- obiekty środowiska kulturowego wpisane do rejestru zabytków,
- obiekty objęte ochroną konserwatorską.

2. Zasady ochrony konserwatorskiej obiektów zabytkowych:

- 1) ustala się obowiązek każdorazowego sprawdzania aktualnego rejestru zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę;
- 2) obiekty zabytkowe objęte ochroną konserwatorską podlegają ochronie w granicach działek geodezyjnych, na których są zlokalizowane;
- 3) wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków oraz w ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają pozwolenia odpowiednich służb konserwatorskich;

- 4) w odniesieniu do pojedynczych obiektów budowlanych wymaga się zachowania zabytkowej formy architektonicznej w zakresie jego skali i formy;
 - 5) na terenach cmentarzy objętych ochroną konserwatorską nakazuje się:
 - a) zachowanie historycznej parcelacji,
 - b) zachowanie historycznego rozplanowania,
 - c) zachowanie obiektów zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
 - d) zachowanie zabytkowej zieleni,
 - 6) Na terenach parków objętych ochroną konserwatorską nakazuje się:
 - a) zachowanie historycznego rozplanowania,
 - b) zachowanie zabytkowej zieleni,
 - c) zachowanie obiektów o zabytkowej architekturze,
 - d) podporządkowanie nowych projektowanych obiektów historycznemu układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji obiektu, jego skali i formy,
 - 7) wszystkie zmiany, które właściciel planuje w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską, wymagają uzyskania zezwolenia odpowiednich służb konserwatorskich;
 - 8) nową zabudowę należy projektować i realizować w sposób nie naruszający walorów otaczającej przestrzeni, w szczególności należy unikać stosowania zabudowy o formach i barwach nadmiernie eksponujących nową zabudowę.
14. Uchwała nr XI/68/2015 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 24 września 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wybranych terenów w obrębie geodezyjnym Babin, gmina Strzałkowo;
- art. 10. 1. Na działce oznaczonej numerem ewidencyjnym 370 znajduje się cmentarz jeniecki wpisany do rejestru zabytków pod nr A-511/252 na podstawie decyzji z dnia 8 listopada 1994 r.
2. Wzdłuż granic istniejącego cmentarza obowiązuje strefa ochrony konserwatorskiej.
 3. Wszelkie prace w obrębie cmentarza wymagają pozwolenia właściwego organu ochrony zabytków.
 4. W przypadku odnalezienia podczas prowadzenia prac ziemnych obiektów archeologicznych, należy niezwłocznie powiadomić właściwe organy służby ochrony zabytków, celem określenia warunków dopuszczających do realizacji inwestycji w zakresie ochrony archeologicznej.
15. Uchwała nr XXXIII/305/2022 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 19 maja 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranych terenów w obrębie geodezyjnym Skarboszewo, gmina Strzałkowo;

§ 15. 1. Ochroną konserwatorską obejmuje się:

1) obiekty i obszary ujęte w gminnej ewidencji zabytków zlokalizowane na działkach:

- a) nr 39 położona w Skarboszewie, cmentarz rzymskokatolicki – załącznik nr 2,
- b) nr 192 położona w Bielawach, dom w zespole zagrody – załącznik nr 1,
- c) nr 192 położona w Bielawach, stodoła w zespole zagrody – załącznik nr 1,
- d) nr 192 położona w Bielawach, piwnica w zespole zagrody – załącznik nr 1,
- e) nr 195 położona w Bielawach, dom – załącznik nr 1,
- f) nr 196/2 położona w Bielawach, dom – załącznik nr 1,
- g) nr 37 i 38 położona w Skarboszewie, kostrnica w zespole kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. Trójcy Świętej – załącznik nr 2,
- h) nr 37 położona w Skarboszewie, ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego rzymskokatolickiego p.w. Trójcy Świętej – załącznik nr 2,
- i) nr 36/6 położona w Skarboszewie, dwór, obecnie szkoła podstawowa im. Powstańców Wielkopolskich – załącznik nr 2,
- j) nr 70 położona w Skarboszewie, szkoła powszechna, obecnie szkoła podstawowa im. Powstańców Wielkopolskich – załącznik nr 2,
- k) nr 149/2 położona w Skarboszewie, kapliczka – załącznik nr 2,
- l) nr 12/2 położona w Skarboszewie, kapliczka – załącznik nr 2,
- m) nr 149/2 położona w Skarboszewie, dom – załącznik nr 2,
- n) nr 42 położona w Skarboszewie, dom – załącznik nr 2,

2) obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków zlokalizowane na działkach:

- a) nr 37 położona w Skarboszewie – cmentarz przykościelny położony w zespole kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. Trójcy Świętej, rej. zab. nr 94/Wlkp/A z dnia 11.07.2002 r.,
- b) nr 37 położona w Skarboszewie – kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Trójcy Świętej w zespole kościoła parafialnego, rej. zab. nr 94/Wlkp/A z dnia 11.07.2002 r.,
- c) nr 38 położona w Skarboszewie – plebania w zespole kościoła parafialnego rzymskokatolickiego pw. Trójcy Świętej, rej. zab. nr 95/Wlkp/A z dnia 11.07.2002r.

2. W odniesieniu do obiektów zabytkowych podlegających ochronie prawnej ustala się:

- 1) dz. nr 37 w Skarboszewie – obowiązek zharmonizowania obiektów małej architektury z zabytkowym otoczeniem;
- 2) dz. nr 39 w Skarboszewie – dopuszcza się lokalizację obiektów małej architektury związanych wyłącznie z obsługą cmentarza;

- 3) dz. nr 37 i 39 zakaz lokalizacji nośników reklamowych oraz tymczasowych obiektów budowlanych, w tym usługowo-handlowych;
- 4) dz. nr 37 i 39 zakaz lokalizacji masztów oraz urządzeń technicznych montowanych na masztach;
- 5) dz. nr 39 dopuszcza się lokalizację urządzeń technicznych związanych wyłącznie z obsługą cmentarza;
- 6) dz. nr 37 i 39 zakaz stosowania ogrodzeń w obrębach tych obszarów; zewnętrzne ogrodzenia zharmonizowane z zabytkowym otoczeniem;
- 7) dz. nr 37 i 39 zakaz wprowadzania tymczasowego zagospodarowania terenów.

16. Uchwała nr XXXIII/306/2022 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 19 maja 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wybranych terenów w obrębie geodezyjnym Paruszewo, gmina Strzałkowo;

§ 13. 1. Ochroną konserwatorską obejmuje się:

1) obiekty i obszary ujęte w gminnej ewidencji zabytków zlokalizowane na działkach:

- a) nr 45/1 - oficyna w zespole pałacu,
- b) nr 45/1 - brama w zespole pałacu,
- c) nr 45/2 - stajnia-wozownia w zespole folwarku pałacowego,
- d) nr 45/2 - spichlerz zbożowy w zespole folwarku pałacowego,
- e) nr 34/2 - rządcówka w zespole folwarku pałacowego,
- f) nr 45/2 - gorzelnia w zespole folwarku pałacowego,
- g) nr 45/2 - spichlerz paszowy w zespole folwarku pałacowego,
- h) nr 54/1 - kaplica,

2) obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków zlokalizowane na działkach:

- a) nr 27, 28, 29, 30, 34/1, 34/2, 34/3, 40/1, 40/2, 45/1, 45/2, 46, 47, 52 – park w zespole pałacu, rejestr zabytków nr 215/1392/A z dnia 24.02.1973 r.,
- b) nr 45/1 pałac, rejestr zabytków nr 215/1392/A z dnia 24.02.1973 r.,

3) stanowiska archeologiczne nr AZP 55-36/6 i AZP 55-36/5 ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

2. Dla obiektów o których mowa w ust. 1 ustala się:

- 1) zachowanie historycznej formy architektonicznej budynków w zakresie bryły obiektu, kształtu dachu, kompozycji i wystroju elewacji, materiału historycznego;
- 2) zakaz nadbudowy i rozbudowy budynków;

3) ochronę konserwatorską stanowisk archeologicznych dla których dopuszcza się działalność inwestycyjną i ustanawia się wymóg postępowania zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

3. W odniesieniu do obiektów zabytkowych podlegających ochronie prawnej ustala się:

1) dz. nr 27, 28,29, 30, 34/1, 34/2, 34/3, 40/1, 40/2, 45/1, 45/2, 46, 47, 52 obowiązek:

1) zharmonizowania nowej zabudowy i obiektów małej architektury z zabytkowym otoczeniem;

2) dz. nr 27, 28,29, 30, 34/1, 34/2, 34/3, 40/1, 40/2, 45/1, 45/2, 46, 47, 52 zakaz lokalizacji nośników reklamowych, z dopuszczeniem lokalizacji szyldów;

3) dz. nr 27, 28,29, 30, 34/1, 34/2, 34/3, 40/1, 40/2, 45/1, 45/2, 46, 47, 52 zakaz lokalizacji tymczasowych obiektów budowlanych;

4) dz. nr 27, 28,29, 30, 34/1, 34/2, 34/3, 40/1, 40/2, 45/1, 45/2, 46, 47, 52 zakaz stosowania masztów oraz urządzeń technicznych montowanych na masztach;

5) dz. nr 27, 28,29, 30, 34/1, 34/2, 34/3, 40/1, 40/2, 45/1, 45/2, 46, 47, 52 stosowanie ogrodzeń ażurowych, z zakazem realizacji ogrodzeń z prefabrykowanych elementów żelbetowych.

4. Na rysunku planu wyznaczono granicę strefy ochrony konserwatorskiej zabytkowego parku.

17. Uchwała nr XXXIV/317/2022 Rady Gminy Strzałkowo z dnia 23 czerwca 2022 r. w sprawie zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Strzałkowo dla wybranych terenów w obrębie geodezyjnym Strzałkowo;

§ 8. 1. Obszar w granicach zmiany planu, w części, załącznik nr 1 - działka nr 1351/4, objęty jest ochroną konserwatorską - historyczny układ ruralistyczny.

2. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego na terenach objętych ochroną konserwatorską ustala się:

1) obowiązek zharmonizowania obiektów małej architektury z zabytkowym otoczeniem;

2) zakaz stosowania nośników reklamowych z wyłączeniem szyldów;

3) zakaz umieszczania tymczasowych obiektów budowlanych w tym usługowo-handlowych;

4) obowiązek zharmonizowania urządzeń technicznych z zabytkowym otoczeniem, zakaz stosowania masztów oraz urządzeń technicznych montowanych na masztach;

5) nowe nasadzenia winny być zharmonizowane z zabytkowym otoczeniem;

- 6) wysokość budynków do dwóch kondygnacji;
- 7) dopuszczalna wysokość liczona w metrach do korony murów 3,5 m dla dachów dwuspadowych i 7,0 m dla dachów płaskich;
- 8) dopuszczalna wysokość liczona w metrach do najwyższego punktu dachu 7,0 m;
- 9) dopuszczalna geometra i pokrycie dachów - dachy dwuspadowe o wysokim stopniu nachylenia połaci dachowych, w układzie kalenicowym w stosunku do drogi kryte zgodnie z historycznymi rozwiązaniami lub płaskie.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Strzałkowo, na obszarach dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmiennym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Północno-wschodnia część gminy Strzałkowo znajduje się w obrębie *Powidzko - Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu* utworzonego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1986 roku w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego i zasad korzystania z tych obszarów. Omawiany obszar o całkowitej powierzchni 460 km² jest najważniejszym ogniwem ekologicznym systemu ochrony ze względu na największą w skali dawnego województwa konińskiego koncentrację walorów przyrodniczych, krajobrazowych i rekreacyjnych. Jest to najcenniejszy pod względem morfotycznym obszar mający żywą rzeźbę młodoglacjalną. Cechuje go

ogromne bogactwo tak charakterystycznych form jak rynny polodowcowe, wzniesienia moreny czołowej, płaska i falista forma moreny dennej, liczne jeziora: Powidzkie, Niedzięgiel, Suszewskie, Wilczyńskie, Budziszawskie, Ostrowieckie, w znacznej części linii brzegowej otoczone lasami.

Powidzko - Bieniszewski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje fragment Pojezierza Gnieźnieńskiego połączony ciągiem wzniesienia moreny czołowej z resztką dawnej Puszczy Bieniszewskiej. Puszcza Bieniszewska zajmuje obszar o powierzchni 952,5 ha, obejmując zwarty kompleks żyznych lasów liściastych, w większości dobrze zachowanych lasów gradowych oraz łągów. Obszar włączony jest do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000 jako specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa).

Na terenie gminy Strzałkowo indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są aleje, szpalery i pojedyncze obiekty przyrody ożywionej m.in. aleja kasztanowa prowadząca do zespołu pałacowego w Wólce, aleja wiązowa i grabowa w parku w Graboszewie, dęby szypułkowe w Paruszewie, Radłowie, Strzałkowie, Chwałkowicach, Wólce, Unii, platan klonolistny w Stawie, grab pospolity w Unii, buki pospolite w Wólce i Radłowie, lipa drobnolistna w Paruszewie.

8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji

kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia. Gmina Strzałkowo posiada gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowany w 2015 r. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

BABIN – PARK DWORSKI

Zespół dworsko-parkowy i folwarczny powstał w 2 poł. XIX w. Był wówczas własnością rodziny Koraszewskich. Do dnia dzisiejszego zachował się jedynie niewielki park o pow. ok. 1,5 ha, założony w stylu krajobrazowym z elementami regularnymi w postaci alei lipowej i dwóch alei grabowych. Zachowany liczny starodrzew (lipy, graby, jesiony, kasztanowce), którego stan zdrowotny jest zadowalający. Zatarciu uległ układ komunikacyjny. Na bieżąco usuwane są jedynie drzewa obumarłe i zagrażające bezpieczeństwu. Park wymaga uporządkowania i uzupełnienia zieleni nowymi nasadzeniami.

Własność Gminy Strzałkowo.

BRUDZEWO – ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARII MAGDALENY

Kościół zbudowany w 1826 r. z fundacji Józefata Mikorskiego, właściciela wsi. Kościół drewniany, konstrukcji zrębowej, oszalowany. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie, przy którym od północy zakryta. Do nawy od północy przylega kaplica na planie prostokąta zamknięta trójbocznie, od południa kruchta. Dachy kryte gontem. Murowana, neogotycka fasada pochodzi z końca XIX w. Dwukondygnacyjna, dzielona szkarpami i gzymsem. W przyziemiu odcinkowo zamknięty otwór drzwiowy z płyciną w formie ostrołukowej arkady, w częściach skrajnych dwie nisze z przedstawieniami aniołów. Szczyt schodkowy ze stylizowanymi sterczynami. Ponad szczytem latarnia wsparta na czterech filarach. Wewnątrz strop płaski.

W 1984 r. wykonano deskowanie wewnątrz świątyni. Prace konserwatorskie zewnętrznego szalowania i pokrycia dachu przeprowadzono w 2006 r. Kolejny remont ścian zewnętrznych, więźby dachowej i pokrycia w 2009 r. W tym samym roku kościół wyposażono w systemy wykrywania pożaru oraz sygnalizacji włamania i napadu.

Drewniana dzwonnica z 1 poł. XIX w., konstrukcji słupowej, oszalowana, przykryta czterospadowym dachem z latarnią, krytym gontem. Remont dzwonnicy przeprowadzono w 2007 r.

Kościół usytuowany na niewielkim wzniesieniu otacza od strony północnej mur ceglany z uzupełnieniami z kamienia polnego, od strony zachodniej mur kamienny. Od strony północnej krypta grobowa z odcinkowym zamknięciem (nieдоступna), dzielona lizenami.

Obiekty utrzymane w dobrym stanie technicznym.

CHWALIBOGOWO – PARK DWORSKI

Zespół dworsko-parkowy założony ok. 1820 r. staraniem rodziny Zielonackich, którzy rezydowali tu do 1918 r. W okresie międzywojennym właścicielem dóbr była rodzina Szcześniewskich. Dwór i budynki gospodarcze po wojnie zostały rozebrane. W parku, o pow. ok. 3,5 ha, zachowały się sędziwe, rosnące swobodnie i w grupach drzewa, z których najokazalsze są lipy, wiązy, klony, a także ciekawe okazy buka czerwolistnego i dębu piramidalnego. W północno-wschodniej części aleja grabowa i grabowo-lipowa, w części północno-zachodniej prostokątny staw o pow. 0,15 ha. Na znacznej części parku, na skutek braku pielęgnacji, nastąpił znaczny rozrost samosiewów drzew i krzewów, głównie bzu czarnego, które unieczystniły pierwotną kompozycję, zaniedbany i zanieczyszczony jest kompleks wodny.

Obiekt jest własnością prywatną.

CHWAŁKOWICE – ZESPÓŁ DWORSKI

Założenie dworskie powstało w 1 poł. XIX wieku z inicjatywy ówczesnych właścicieli wsi, Chrzanowskich. Dwór ulegał w późniejszym okresie przebudowom, z których decydujący wpływ na jego wygląd miała rozbudowa przeprowadzona w pocz. XX w. z inicjatywy kolejnych właścicieli dóbr – Mikulskich. Założenie parkowe powiększone zostało w k. XIX w. Założenie dworskie przejęte w 1946 r. przez Skarb Państwa, przekazane zostało w użytkowanie PGR. Budynek dworski i oficyny przeznaczono na mieszkania pracowników gospodarstwa.

Dwór jest budynkiem murowanym, parterowym, nakrytym dachem dwuspadowym pokrytym dachówką karpiówką.. Część północna o niskim, pulpitowym dachu ukrytym za attyką zaakcentowaną w narożach wieżyczkami. Główne wejście od strony wschodniej poprzedzone drewnianym gankiem. Dekoracja architektoniczna w postaci boniowanych elewacji, profilowanych gzymsów i opasek, podokapowych fryzów.

Dwór wymaga remontu, szczególnie przybudówka od strony północnej. W 2025 r. Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa Oddział Terenowy w Poznaniu otrzymał pozwolenie konserwatorskie na remont obejmujący m.in. naprawę

murów, odtworzenie dachu nad segmentem północnym, wykonanie nowych tynków, remont kamiennej strefy cokołowej, odtworzenie detalu architektonicznego, wykonanie z blachy cynkowo-tytanowej nowych opierzeni blacharskich, parapetów, rynien i rur spustowych, wykonanie systemu drenażowego, wykonanie pionowej izolacji przeciwwilgociowej fundamentów, remont werandy w elewacji frontowej oraz historycznych drzwi, remont schodów zewnętrznych, wykonanie nowej stolarki okiennej.

W złym stanie znajduje się również założenie parkowe. Na całym obszarze występuje duża ilość samosiewów drzew, nadmiernie rozrastających się krzewów. Zatarciu uległ układ komunikacyjny i pierwotna kompozycja, w części północno-zachodniej współczesny budynek hydroforni. Licznie zachowany starodrzew: lipy, graby, jesiony, pomnikowe dęby.

Oficina usytuowana w części południowo-wschodniej założenia parkowego, murowana z cegły na cokole z kamienia, założona na planie litery „L”, parterowa, niepodpiwniczona, nakryta dachami naczółkowymi pokrytymi dachówką karpiówką. Obiekt po remoncie utrzymany w dobrym stanie..

Oficina w południowej części założenia parkowego, pierwotnie dom ogrodnika, murowana, na planie prostokąta, parterowa z użytkowym poddaszem, nakryta dachem naczółkowym pokrytym dachówką cementową. Utrzymana w dobrym stanie.

Remontu wymagają nieużytkowane budynki gospodarcze.

Zespół dworski znajduje się w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa.

GRABOSZEWO – ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MAŁGORZATY

Parafię erygowano około 1337 r. Dotychczas uważano, że świątynia pochodzi z 2 poł. XVI w. z fundacji Wilibrordusa Młodziejewskiego, właściciela pobliskich Młodziejewic. W trakcie prac konserwatorskich ołtarza głównego odstonięto gotyckie polichromie na wschodniej ścianie prezbiterium. Odkryte w 2021 r. gotyckie polichromie rzuciły nowe światło na czas powstania kościoła. Z przeprowadzonych badań wynika, że malowidła pochodzą z 2 poł. XIV w. co oznacza, że sama świątynia jest około dwa wieki starsza niż wcześniej sądzono i obecnie datuje się ją na 1 poł. XIV w. Tematyka polichromii obraca się wokół życia i męczeńskiej śmierci Jezusa Chrystusa. Obecnie oczyszczona i zabezpieczona wyeksponowana za ołtarzem głównym.

Około 1649 r. przedłużono nawę i dostawiono do niej kaplicę św. Izydora z fundacji Krzysztofa Marszewskiego, w XVIII w. dobudowano wieżę. Świątynia drewniana konstrukcji zrębowej, na kamiennej podmurówce, oszalowana

i nietypowo jak dla tego typu obiektów posiada wzmocnienie od zewnątrz drewnianymi szkarpami. Orientowana. Prezbiterium mniejsze od nawy, zamknięte prostokątnie z boczną zakrytą od północy. Od północy do nawy przylega kaplica św. Izydora zamknięta trójbocznie, od południa kruchta. Od strony zachodniej dwukondygnacyjna wieża konstrukcji słupowej, zwieńczona blaszanym, barokowym hełmem z latarnią. Dachy kryte gontem. W nawie i kaplicy stropy, w prezbiterium pozorne sklepienie kolebkowe.

W 2025 r. zakończono prace remontowo-konserwatorskie kościoła. Wykonano m.in. remont ścian oraz deskowanego szalowania, remont więźb dachowych i stropów, remont z częściową wymianą gontowego pokrycia, impregnację elementów drewnianych, nowe opierzenia blacharskie, rynny i rury spustowe, nową instalację odgromową, renowację stolarki drzwiowej zewnętrznej, renowację ślusarki okiennej z przeszkleniami witrażowymi, nową stolarkę okienną według rozwiązań historycznych.

Cmentarz przykościelny założony na przełomie XVI i XVII w., ogrodzony murem z kamienia polnego i cegły, z zachowanymi nagrobkami właścicieli ziemskich rodzin Hulewiczów, Zielonackich i Wilkońskich oraz mogiłą Bohdana Hulewicza, jednego z dowódców powstania wielkopolskiego. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

Mauzoleum rodziny Hulewiczów, właścicieli majątków w Kościankach, Młodziejewicach i Paruszewie zbudowane zostało w 1892 r. Budynek murowany, otynkowany, nakryty dachem dwuspadowym. Elewacje trójprzęsłowe. Fasada poprzedzona czterokolumnowym portykiem, nad którym attyka i dekoracyjny szczyt ujęty w sploty wolutowe z płaskorzeźbionym herbem Hulewiczów. Mauzoleum pełni nadal funkcję rodzinnego grobowca. Obiekt zachowany w stanie dostatecznym (odcinkowe wyłamania gzymsów).

GRABOSZEWO – PARK DWORSKI

Zespół dworsko-parkowy założony w 1 poł. XIX w. i należał do rodziny Wilkońskich. Po wojnie budynki dworskie zostały zniszczone i rozebrane. Na miejscu dawnego dworu pobudowano współczesny budynek mieszkalny nawiązujący stylistyką do pierwotnego. Dzisiejsze założenie parkowe o pow. ok. 8 ha w ogólnych zarysach zbliżone jest do pierwotnego. Zachowany cenny i liczny starodrzew (lipy, graby, jesiony, wiązy, klony) z pomnikowymi alejami, grabową i wiązową. Od 2001 r. jest własnością prywatną. Obecny właściciel przeprowadził gruntowne prace porządkowe obejmujące usunięcie drzew obumarłych, nadmiernie rozrostłych samosiewów i zdziczałych krzewów.

Odtworzono układ komunikacyjny, zieleni parkową uzupełniono o nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych.

KOŚCIANKI – PARK DWORSKI

Zespół dworsko-parkowy założony został ok. poł. XIX w. przez ówczesnego właściciela dóbr, Stanisława Hulewicza. Dwór po wojnie został całkowicie przebudowany i przeznaczony na potrzeby szkoły podstawowej, obecnie mieszkania socjalne. Dzisiejsze założenie parkowe znacznie odbiega od stanu pierwotnego. Zniszczony został sędziwy drzewostan w części przydworskiej, zdewastowany kompleks wodny. Zatarły układ komunikacyjny i pierwotna kompozycja. Park utrzymany w dostatecznym stanie w pobliżu budynku, na pozostałym obszarze, na skutek braku pielęgnacji (na bieżąco usuwane są jedynie drzewa obumarłe i zagrażające bezpieczeństwu) nastąpił nadmierny rozrost samosiewów i dziczających krzewów. Zaniedbany i zanieczyszczony jest kompleks wodny. Własność Gminy Strzałkowo.

ŁĘŻEC – CMENTARZ JENIECKI

Położony wśród pól uprawnych pomiędzy Słupcą a Strzałkowem, około 1000 m na północ od drogi krajowej nr 92 cmentarz jest pozostałością po obozie jenieckim założonym przez Niemców na przełomie 1914 i 1915 r. z przeznaczeniem dla ok. 40 tys. jeńców wojennych I wojny światowej. Zajmował powierzchnię ok. 78 ha. W 1919 r. przejęty przez władze polskie zaczął przyjmować jeńców wojny polsko-bolszewickiej. Obóz zlikwidowany został w 1924 r.

Jedynym zachowanym elementem do niedawna był jedynie centralnie usytuowany pomnik w kształcie niskiego obelisku, umocowanego na wysokiej, czworokątnej podstawie z ciosów kamiennych, zwieńczonego krzyżem prawosławnym. Na niewielkim nasypie przed pomnikiem umieszczono trzy ocalałe tablice inskrypcyjne. Cmentarz wcześniej porośnięty jedynie trawą i samosiewami drzew, ze śladami mogił ziemnych. Obiekt jest własnością Skarbu Państwa. Uprawnienia właścicielskie Skarbu Państwa w stosunku do cmentarza wykonuje Starostwo Powiatowe w Słupcy.

Kompleksowa renowacja cmentarza została zrealizowana w latach 2023-2024 z podziałem na trzy etapy:

- 1) rozebranie istniejącego ogrodzenia z prefabrykowanych paneli betonowych i budowa nowego muru z kamieni polnych wraz z wykonaniem dwóch bram w konstrukcji żelbetowej,

2) wykonanie prac restauratorskich w zakresie uczytelnienia i przywrócenia historycznego układu komunikacyjnego cmentarza oraz robót budowlanych w zakresie ustawienia słupów granitowych z numeracją kwater, montażu 24 monumentów z nazwiskami pochowanych, montażu 3 pylonów informacyjnych,

3) prace konserwatorsko-restauratorskie pomnika z krzyżem prawosławnym.

Przeprowadzona rewitalizacja miała na celu przede wszystkim godne upamiętnienie osób spoczywających na cmentarzu, nadanie nekropolii cech użytkowych, estetycznych oraz uratowanie obiektu przed zapomnieniem i zniszczeniem.

MŁODZIEJEWICE – ZESPÓŁ DWORSKI

Zespół dworski założony został ok. 1845 r. z inicjatywy ówczesnego właściciela dóbr, Waleriana Hulewicza. Dwór przebudowany w końcu XIX w. przez Adama Hulewicza. Budynek murowany, podpiwniczony, założony na rzucie litery „U”, z dwukondygnacyjną częścią środkową i ujmującymi ją po bokach parterowymi skrzydłami utrzymanymi w linii muru elewacji frontowej, wysuwającymi się znacznie przed lico elewacji tylnej. Część środkową elewacji poprzedza portyk wsparty na dwóch kolumnach z korynckimi kapitelami i narożnych filarach.

Po wojnie w budynku mieściło się przedszkole, biblioteka, biura oraz stołówka dla pracowników gospodarstwa. Obiekt od lat nieużytkowany, wymaga przeprowadzenia remontu kapitalnego.

Założenie parkowe, dziś niemal całkowicie zdewastowane. Na całym obszarze występuje duża ilość samosiewów drzew, nadmiernie rozrosłych, zdziczałych, nie pielęgnowanych krzewów, zniszczone zostały trawniki i klomby. Część drzew jest całkowicie obumarła.

Zespół dworsko-parkowy jest własnością prywatną. Nowy właściciel (od 2020 r.) podjął działania w celu zabezpieczenia dworu. Remontu jeszcze nie podjął.

OSTROWO KOŚCIELNE – KOŚCIÓŁ PAR. P.W. NAWIEDZENIA NMP

Kościół wzniesiony w latach 1711-1718 z fundacji opata klasztoru cystersów w Łądzie, Mikołaja Łukomskiego. Wieżę dobudowano prawdopodobnie w XIX w. Drewniany, konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany, salowy, z dwiema kaplicami tworzącymi plan krzyża. Prezbiterium i kaplice zamknięte trójbocznie. Przy prezbiterium od północy zakrystia, przy nawie od zachodu wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Dachy kryte gontem. Wewnątrz strop. Nad drzwiami do

zakrystii fragment barokowej polichromii z napisem dotyczącym fundacji świątyni.

Obiekt w bardzo dobrym stanie technicznym, po kapitalnym remoncie (wymiana oszalowania, remont konstrukcji wieży i odtworzenie hełmu, remont więźby dachowej, nowe pokrycie gontem). Systematycznie prowadzone są prace konserwatorskie drewnianego oszalowania i pokrycia dachu, ostatecznie w 2024 r. (oczyszczono deskowane szalowanie, wymieniono zniszczone elementy, naprawiono gontowe pokrycie dachu, zaimpregnowano szalowanie i pokrycie).

PARUSZEWO – ZESPÓŁ PAŁACOWY

Pałac powstał w swej obecnej formie w pocz. XX w. (ok. 1910 r.) w wyniku generalnej przebudowy i rozbudowy istniejącego tu wcześniej obiektu, którego pozostałości, w postaci sklepionych piwnic, przetrwały pod zachodnią częścią budynku. Prace te podjęte zostały z inicjatywy ówczesnych właścicieli majątku, Janiny z Hulewiczów i Stanisława Błociszewskich, a zaangażowano do nich architekta Stanisława Mieczkowskiego.

Pałac jest budowlą murowaną, dwukondygnacyjną, założoną na planie litery „T”. Składa się z dwóch zestawionych ze sobą prostopadłe członów zwieńczonych czterospadowymi, przykrytymi nową dachówką ceramiczną, dachami przesłoniętymi w bocznych partiach attykami zaakcentowanymi w częściach skrajnych wazonami. Od frontu zaprojektowano monumentalny, czterokolumnowy portyk zwieńczony trójkątnym naczółkiem, w którym kartusze z herbami właścicieli: Ostoja Błociszewskich i Nowina Hulewiczów.

Po wojnie w pałacu zlokalizowano biuro gospodarstwa rolnego, mieszkania i stołówkę dla pracowników oraz przedszkole. Obiekt remontowany był w latach 1973 i 1982 (remont elewacji, zagospodarowanie piwnic na salę klubową, remont tarasu). Od 1997 r. nieużytkowany. Ściany zawilgocone, spękane, liczne ubytki tynków wewnętrznych i zewnętrznych, stropy ugięte, zawilgocone, zniszczona stolarka. Wymieniono jedynie pokrycie dachu. Obiekt wymaga remontu.

Wokół pałacu rozciąga się krajobrazowe założenie parkowe zajmujące powierzchnię ok. 5 ha z 1 poł. XIX w., przekształcone w pocz. XX w. Kompozycja parku zaprojektowana została ze znajomością zagadnienia, wykorzystaniem nierówności ukształtowania terenu oraz włączeniem przepływającego tędy strumienia, z którego utworzono szeroki kanał wpadający do owalnego stawu w północno-zachodniej części parku. Licznie zachowany starodrzew: lipy, jesiony, graby, dęby, klony.

Brak specjalistycznej pielęgnacji w okresie powojennym spowodował

intensywny wzrost samosiewów drzew i krzewów, przez co zatarta została pierwotna kompozycja parku, w tym przebieg alejek. Całkowicie zanieczyszczony jest kompleks wodny. W 2006 r. z inicjatywy Starosty Słupецkiego (kiedy obiekt był własnością Agencji Nieruchomości Rolnych) przy wsparciu finansowym Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu rozpoczęto porządkowanie parku. Uporządkowano część południowo-wschodnią założenia parkowego. Usunięto wówczas zbędne samosiewy, drzewa obumarłe, częściowo wykarczowano krzewy, przeprowadzono cięcia pielęgnacyjno-odmładzające w skupinach krzewów przeznaczonych do adaptacji, teren odchwaszczono, założono trawniki. Podobnym zabiegom poddano w 2007 r. część północno-wschodnią. Jednak w wyniku braku zainteresowania i bieżącej pielęgnacji, park ponownie stał się obszarem zaniedbanym i zarośniętym. Nowy właściciel rozpoczął porządkowanie parku. Dotychczas oczyszczono z samosiewów bezpośrednie otoczenie pałacu.

W 2025 r. rozpoczęto również remont pałacu obejmujący m.in. usunięcie wtórnych i wadliwych tynków oraz wykonanie tynków uzupełniających i scalających, naprawę ceglanego lica i spoin, odkażenie i odsolenie murów, wzmocnienie strukturalne w miejscach rozwarstwień i pęknięć, odtworzenie brakujących fragmentów detalu architektonicznego, remont portyku wraz z dekoracją sztukatorską na frontonie, malowanie elewacji, konserwację stolarki okiennej, wykonanie nowych opierzeń blacharskich murów i parapetów okiennych. Dotychczas wyremontowana została część południowa elewacji frontowej. Oczyszczone zostały również wnętrza pałacu.

Zespół pałacowo-parkowy jest własnością prywatną.

RADŁOWO – ZESPÓŁ DWORSKI

Dwór zbudowany został w 1906 r. z inicjatywy ówczesnego właściciela dóbr, Ferdynanda Apitz'a. Z początku stulecia pochodzi również założenie parkowe i większość zabudowań gospodarczych. W roku 1914 majątek nabył Zygmunt Mikulski, syn właściciela pobliskich Chwałkowic. Wkrótce majątek został sprzedany. W 1918 roku współwłaścicielem, a następnie od 1922 r. jedynym właścicielem został F. Alkiewicz, w którego posiadaniu pozostawało Radłowo do 1939 r. Po wojnie utworzono tu zakład rolny w ramach PGR. Budynek dworski zamieszkiwany był przez rodziny pracowników gospodarstwa.

Dwór murowany, parterowy, na wysokich piwnicach, zwieńczony wysokimi, dwuspadowymi i czterospadowymi dachami krytymi dachówką. Zróżnicowana bryła założona na rzucie prostokąta z ukośnie ustawioną narożną

wieżą. Pozorny ryzalit elewacji frontowej poprzedzony jest okazałym, kolumnowym portykiem z tarasem. Obiekt w trakcie remontu.

Założenie parkowe o pow. ok. 2 ha, niemal całkowicie zdewastowane w okresie powojennym. Zniszczone zostały klomby i trawniki, wycięto drzewostan w części przydworskiej, pierwotna kompozycja została unieczystniona poprzez gęste podrośla, głównie nadmiernie rozrastające się krzewy bzu czarnego. W oparciu o dokumentację sporządzoną w 2018 r. wykonano podstawowe prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni parkowej. Odtworzono klomb przed dworem, zieleni parkowa sukcesywnie uzupełniana jest nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych.

Zespół dworski jest własnością prywatną.

SKARBOSZEWO – ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. TRÓJCY

Kościół zbudowany w latach 1904-1906 wg proj. Clingensteina, budowniczego rządowego. Architektura nawiązuje do wzorów zaczerpniętych z epoki średniowiecza, przy czym obok rozwiązań odwołujących się do budownictwa gotyckiego, pojawiają się formy charakterystyczne dla epoki romańskiej. Budowla murowana, nie tynkowana, założona na rzucie zbliżonym do krzyża greckiego, nakryta wysokimi, dwuspadowymi, przenikającymi się dachami pokrytymi dachówką. Wieża zwieńczona wysmukłym hełmem w formie ostrosłupa z krzyżem u szczytu. Nawa główna nakryta sklepieniem krzyżowym, otwiera się półkolistymi arkadami ku nawom bocznym sklepieniem kolebkowo.

Posesja kościelna ogrodzona murem z cegły i kamienia, w części wschodniej z metalowymi przesłami. Na cmentarzu przykościelnym znajdują się pochówki proboszczów skarboszewskich oraz właścicieli pobliskiego majątku w Paruszewie.

Plebania zbudowana w 2 poł. XIX w. staraniem ks. Wojciecha Niedzielskiego, który objął parafię w 1858 r. Budynek murowany, parterowy, na planie prostokąta, nakryty dachem dwuspadowym, pokryty blachą dachówkową. Współczesna stolarka okienna.

Zespół kościelny zachowany w dobrym stanie.

SKAPE – ZESPÓŁ DWORSKI

Zespół dworsko-parkowy założony został w 2 poł. XIX w. z inicjatywy ówczesnego właściciela dóbr, Pawła Zakrzewskiego. Dwór w pocz. następnego stulecia uległ spaleni. Zachowany do dziś budynek wzniesiony został dla syna Pawła Zakrzewskiego, Piotra, ok. 1910 r. Po wojnie użytkownikiem dworu i parku stała się szkoła podstawowa. Od 2000 r. zespół jest własnością prywatną.

Dwór jest budynkiem murowanym, podpiwniczonym, wzniesionym na rzucie zestawionych dwóch prostokątów o zróżnicowanej wielkości, wzbogaconym niesymetrycznie usytuowanymi ryzalitami: prostokątnym, poprzedzonym tarasem od wschodu oraz mniejszym, na rzucie odcinka koła od zachodu. Jednokondygnacyjny z dodatkową kondygnacją użytkowego poddasza, nakryty wysokim dachem mansardowym z facjatkami we wszystkich połaciach, pokrytym dachówką karpiówką. Remont obiektu został przerwany. Budynek nieużytkowany.

Dwór otacza niewielkie założenie parkowe o pow. 1,17 ha. W drzewostanie dominują jesiony, wiązy, klony, świerki. Park zachowany w złym stanie. Zniszczono drzewostan w części wschodniej i północnej (z przeznaczeniem na boisko szkolne), południowa część parku zdewastowana, zarośnięta samosiewami drzew i krzewów, z zatartym układem komunikacyjnym, zanieczyszczonym stawem. Wskazana rewaloryzacja.

SŁOMCZYCE – ZESPÓŁ DWORSKI

Zespół dworski założony został ok. poł. XIX w. z inicjatywy ówczesnych właścicieli dóbr, rodziny Skałowskich. Dwór przebudowany i rozbudowany na przełomie XIX i XX w. przez Jana Plewkiewicza, który objął majątek w 1897 r. Budynek murowany, podpiwniczony, parterowy z kondygnacją półpiętra, nakryty dwuspadowym dachem o niewielkim nachyleniu połaci, pokrytym papą. Bryła założona na planie prostokąta z pseudoryzalitami dwukondygnacyjnymi od wschodu i zachodu. Fasada poprzedzona okazałym, filarowym portykiem z tarasem. Elewacje dzielone profilowanym gzymsem, ujęte w narożach lizenami, zwieńczone fryzem arkadkowym.

Obiekt użytkowany był przez lokatorów, obecnie wraz z otaczającym go parkiem jest własnością prywatną. Ogólny stan techniczny dostateczny, jednak wymaga on przeprowadzenia prac remontowych. Na stropach widoczne ślady zacieków, częściowo zawilgocone ściany, zniszczona klatka schodowa, zużyte pokrycie dachu i stolarka okienna.

W złym stanie znajduje się założenie parkowe, aktualnie w znacznym stopniu zniekształcone i zaniedbane. Na całym obszarze występuje bardzo duża ilość samosiewów drzew, nadmiernie rozrastających się, zdziczałych, nie pielęgnowanych krzewów, nie wykaszanych chwastów. Zatarciu i zniekształceniu uległ dawny układ komunikacyjny i pierwotna kompozycja. Brak specjalistycznej pielęgnacji spowodował znaczne ubytki w drzewostanie. Park wymaga przeprowadzenia prac porządkowych i pielęgnacyjnych.

STAW – KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. JADWIGI

Kościół wzniesiony ok. 1780 r. na miejscu poprzedniego, wzmiankowanego w końcu XIV. W 1854 r. dostawiono od zachodu wieżę, a w k. XIX w. od strony północnej murowaną kaplicę. Kościół drewniany, konstrukcji zrębowej, oszalowany. Orientowany. Jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Przy nawie od północy murowana kaplica Lutomskich, od południa kruchta, od zachodu wieża konstrukcji słupowej zwieńczona hełmem z prześwitem. Po północnej stronie prezbiterium zakrystia. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę. Dachy kryte blachą. Wewnątrz strop płaski. W kaplicy sklepienie krzyżowe. Drzwi od zachodu z kartuszem rokokowym i datą „1854”.

W 1990 r. wymieniono strop i naprawiono oszalowanie, w 2000 r. wyremontowano wieżę. W latach 2009-2012 wykonano remont obiektu, obejmujący m.in. naprawę konstrukcji ścian, wymianę oszalowania, remont więźby dachowej i wymianę pokrycia z blachy na gont. W 2020 r. wykonano remont fundamentów, izolację przeciwwilgociową oraz drenaż odprowadzający wody opadowe.

STAW – PARK DWORSKI

Zespół dworsko-parkowy założony w 1 poł. XIX w. przez ówczesnego właściciela wsi, Henryka Lutomskiego. Po wojnie dwór został rozebrany. Park o pow. 5,46 ha założony w stylu krajobrazowym. Układ przestrzenny zdominowany czterema stawami o różnych osiach wydłużenia, otoczonymi grupami sędziwych drzew z dominacją jesionu, grabu, olszy czarnej, kasztanowca. Na uwagę zasługuje pomnikowy platan klonolistny. Park utrzymany w dostatecznym stanie. Część zachodnia użytkowana przez mieszkańców, na bieżąco pielęgnowana, wyposażona w urządzenia zabawowe dla dzieci. Własność Gminy Strzałkowo.

STRZAŁKOWO – PARK DWORSKI

Zespół dworsko-parkowy założony został w 1 poł. XIX w. Dwór po wojnie rozebrano. Park o pow. ok. 3,7 ha założony w stylu krajobrazowym. Zachowany dawny układ komunikacyjny i sędziwy drzewostan z dominacją jesionu, lipy, dębu, klonu. Park zachowany w dobrym stanie, wyposażony w elementy niezbędne do jego właściwego funkcjonowania, tj. oświetlenie parkowe, ławki i kosze na odpadki. Systematycznie usuwane są drzewa obumarłe i zagrażające bezpieczeństwu, wykaszane trawniki, dobrze utrzymane ścieżki. Zdarzenia losowe w poprzednich latach spowodowały jednak znaczne ubytki

w drzewostanie, zatem planowane jest uzupełnienie zieleni parkowej o nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych.

Park jest własnością Gminy Strzałkowo.

SZEMBOROWO – ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. URSZULI

Kościół zbudowany został w latach 1905-1907. Budowla murowana, założona na rzucie zbliżonym do krzyża greckiego, którego część centralną wypełnia prostokątna nawa główna poprzedzona kruchtą, z przylegającymi doń nawami bocznymi oraz trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Do nawy głównej przylega kwadratowa w rzucie wieża, do prezbiterium zakrystia i salka parafialna na rzucie wieloboku. Nawa główna i prezbiterium nakryte dachem dwuspadowym z trójbocznym zamknięciem pokrytym dachówką, salka parafialna nakryta hełmem cebulastym, wieża baniastym hełmem z latarnią krytymi blachą miedzianą.

Cmentarz przykościelny założony w pocz. XIX w. Najstarszy datowany nagrobek z 1887 r. Na cmentarzu znajdują się groby właścicieli ziemskich, Chrzanowskich i Mościckich.

Zespół kościelny utrzymany w dobrym stanie.

UNIA – KAPLICA

Kaplica zbudowana ok. 1930 r., murowana, otynkowana, wzniesiona na planie kwadratu, z prostokątnymi aneksami na osiach elewacji. Aneks północny zamknięty trójbocznie, pełni rolę prezbiterium. Do niego od północy dostawiony kolejny aneks, w którym mieści się krypta grobowa rodziny Chrzanowskich. Aneks południowy mieści główne wejście do budynku. Aneksy wschodni i zachodni pełnią rolę kaplic bocznych. Do południowo-zachodniego narożnika korpusu głównego przylega czworoboczna wieża. Korpus główny kaplicy i wieża kryte dachami namiotowymi pokrytymi dachówką karpieńską. Elewacje ze skromnym wystrojem w postaci odsadzki cokołowej, gzymsów wieńczących i podokapowych. Otwory okienne prostokątne, zamknięte półkoliście. Wnętrza przekryte sufitami z podziałami kasetonowymi. Zachowała się ornamentalna dekoracja malarska łuku tęczowego oraz częściowo przeszklenia witrażowe z motywami orłów i herbu Nałęcz. Planowany remont obiektu (dach, elewacje).

Kaplica filialna Parafii św. Jadwigi w Stawie.

UNIA – ZESPÓŁ PAŁACOWY

Pałac zbudowany został ok. 1910-1920 r. z inicjatywy ówczesnego właściciela dóbr, Tadeusza Chrzanowskiego, według projektu architekta Kazimierza Rucińskiego. Okazała, murowana budowla, frontem zwrócona na

południe, o zróżnicowanej, horyzontalnie zakomponowanej bryle założonej na rzucie wydłużonego prostokąta, składającej się z trzech części, z których wyróżniająca jest ryzalitowana część środkowa poprzedzona portykiem wspartym na czterech masywnych filarach dźwigających taras, z dwiema narożnymi wieżami w elewacji tylnej, zwieńczonymi blaszanymi hełmami. Część środkowa dwukondygnacyjna zwieńczona attyką z tralkową balustradą. Od północy i południa jednokondygnacyjne pawilony z płaskimi dachami, zwieńczone attykami. Bogate opracowanie elewacji w postaci pilastrów, fryzów, naczółków, architektonicznych obramień otworów okiennych. Obiekt opuszczony, nieużytkowany, zabezpieczony przed dostępem osób postronnych i dalszym niszczeniem (ażurowe zamurowanie otworów, uzupełnienie ubytków ścian i attyk, zadaszenie nad portykiem).

Park o wcześniejszej metryce, zajmujący powierzchnię ok. 6,5 ha, o niezbyt czytelnej dzisiaj kompozycji, za wyjątkiem głównej alei prowadzącej do pałacu. Licznie zachowany starodrzew, w którym dominują kasztanowce, graby, lipy, świerki. Park zaniedbany, ze zniszczonymi klombami i trawnikami, wymaga rewaloryzacji.

Zespół pałacowy znajduje się w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa.

WÓLKA – ZESPÓŁ PAŁACOWY

Pałac zbudowany został ok. 1900 r., kiedy właścicielem dóbr był Niemiec Treppmacher, a dzierżawcą jego kuzyn - Schwanke, na miejscu poprzedniej siedziby należącej do rodzin Zakrzewskich i Chrzanowskich, usytuowany na północnym skraju założenia parkowego. Budynek murowany, dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem pokrytym dachówką karpiówką. Elewacje północna i południowa zaakcentowane ryzalitami zdobionymi pilastrami zwieńczonymi trójkątnymi frontonami.

Obiekt stanowi własność Gminy Strzałkowo, użytkowany przez Szkołę Podstawową, w dobrym stanie technicznym. W latach dziewięćdziesiątych przeprowadzono remont kapitalny budynku. Wykonano m.in. naprawę więźby dachowej, przełożenie ceramicznego pokrycia, wzmocnienie stropów, częściową wymianę tynków zewnętrznych i wewnętrznych, wymieniono stolarkę okienną i drzwiową.

Park o pow. ok. 5 ha o wcześniejszej metryce (1 poł. XIX w.) założony w stylu krajobrazowym. Do parku wiedzie pomnikowa aleja kasztanowa. Licznie zachowany starodrzew: kasztanowce, lipy, jesiony, graby, pomnikowe dęby, wśród powojennych nasadzeń dominują świerki. Dobrze utrzymany

i pielęgnowany jest obszar w otoczeniu budynku szkoły, część zachodnia i południowo-zachodnia ze stawem nieużytkowana, wygradzona, zarośnięta i zaniedbana wymaga przeprowadzenia prac porządkowych i pielęgnacyjnych.

Oficyna zbudowana w 2 poł. XIX w. Pierwotnie dworek właściciela. Budynek murowany, parterowy, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Użytkowany jako mieszkanie i biuro gospodarstwa. Obiekt po remoncie utrzymany w dobrym stanie. Budynki gospodarcze dawnego folwarku, pochodzące z 2 poł. XIX wieku, w większości użytkowane, zachowane w dostatecznym stanie.

Oficyna i budynki gospodarcze są własnością prywatną.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Strzałkowo nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powódzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżą. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy

bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze. Na pożary, kradzieże, akty wandalizmu narażone są głównie zabytki ruchome stanowiące wyposażenie obiektów sakralnych. Dużym zagrożeniem dla zabytków ruchomych są także zaniedbania obiektów przez brak sprawowania nad nimi opieki, zaniechania wykonania koniecznych zabezpieczeń i konserwacji.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane, układy ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie, pałacowe i folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową rezydencjonalną i folwarczną, niewielka możliwość ich wykorzystania spowodowała opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich likwidację.

Do najczęstszych przyczyn zniszczeń założeń ogrodowych zaliczyć należy podziały własnościowe w obrębie założenia parkowego, wadliwą

gospodarkę oraz wady realizacyjne. Ważne jest, aby całość zabytkowego obszaru pozostawała możliwie w ręku jednego użytkownika, bez dzielenia całości terenu na kilka części i bez wprowadzania kilku użytkowników o różnych, sprzecznych programach użytkowania w obrębie chronionego parku. Największe zniszczenia powodują nieodpowiednie zmiany rodzaju użytkowania parku. Najgorsze są niszczące formy eksploatacji i użytkowania mające charakter rabunkowy, jak np. wykorzystywanie parku jako terenu pastwiskowego, składowiskowego lub miejsca wyrębu w celu pozyskiwania drewna. Niekorzystne jest także wprowadzanie nowych elementów, sprzecznym z charakterystycznym układem zabytkowym parku, wśród których do najczęściej spotykanych zaliczyć można niewłaściwie lokalizowane i zakładane boiska sportowe, parkingi, ujęcia wody, współczesną zabudowę mieszkaniową itp. W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Wadami sprzyjającymi powstawaniu zniszczeń są również nieprawidłowości w zakresie materiału roślinnego. Są to przeważnie niezgodności z miejscowymi warunkami glebowymi, wodnymi lub klimatycznymi, zwłaszcza w przypadku zastosowania form roślinnych introdukowanych. Prowadzi to do powstawania ubytków w kompozycji ogrodowej, a wynika zazwyczaj z niedostatecznej znajomości samych roślin i ich wymagań.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Strzałkowo wykonała w 2010 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomości. W 2015 r. gminna ewidencja zabytków została zaktualizowana i przyjęta zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2015 r. została wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Nie przyjęta zarządzeniem Wójta Gminy Strzałkowo.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „Programu opieki nad

zabytkami gminy Strzałkowo na lata 2026-2029” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Gminy Strzałkowo,

- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoczonych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr XLIV/407/2023 z dnia 31 sierpnia 2023 r.,
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich lub robót budowlanych

przy zabytkach nie będących własnością Gminy,

- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni publicznej, (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, nasadzenia drzew i krzewów, ławki, oświetlenie),
- podejmowanie działań o dofinansowanie prac przy zabytkach będących własnością Gminy z funduszy zewnętrznych,
- wydzielanie określonych kwot na coroczne, prawidłowe utrzymanie pałacu w Wólce, będącego siedzibą szkoły, tak w zakresie estetyki jak i potrzeb technicznych obiektu,
- renowacja parków będących własnością Gminy; harmonogram działań:

Park w Babinie

2026	2027	2028	2029
Inwentaryzacja zieleni parkowej. Ocena stanu zdrowotnego drzew i bezpieczeństwa.	Wycinka drzew suchych, chorych i niebezpiecznych. Usunięcie kolizyjnych krzewów i samosiewów. Cięcia sanitarne i pielęgnacyjne drzew. Frezowanie pni. Oczyszczenie ciągów pieszych. Porządkowanie terenu po wycinkach. Opracowanie projektu nasadzeń.	Sadzenie nowych drzew i krzewów. Kompleksowe uprzątnięcie terenu.	Bieżące utrzymanie.

Park w Kościankach

2026	2027	2028	2029
Inwentaryzacja zieleni parkowej. Ocena stanu zdrowotnego drzew i bezpieczeństwa. Opracowanie dokumentacji	Wycinka drzew suchych, chorych i niebezpiecznych. Usunięcie kolizyjnych krzewów i samosiewów. Cięcia sanitarne	Renowacja kompleksu wodnego. Kompleksowe uprzątnięcie terenu. Opracowanie projektu nasadzeń.	Sadzenie nowych drzew i krzewów. Bieżące utrzymanie.

<p>technicznej na renowację kompleksu wodnego. Uzyskanie wymaganych pozwoleń administracyjnych.</p> <p>Przygotowanie projektu na budowę zbiornika bezodpływowego na nieczystości ciekłe przy budynku mieszkalnym. Uzyskanie niezbędnych decyzji oraz usunięcie istniejącej oczyszczalni ścieków i budowa zbiornika na nieczystości ciekłe.</p>	<p>i pielęgnacyjne drzew. Frezowanie pni. Oczyszczenie ciągów pieszych. Porządkowanie terenu.</p>		
--	---	--	--

Park w Stawie

2026	2027	2028	2029
Opracowanie dokumentacji technicznych dot. oczyszczenia i rekultywacji stawów wodnych.	Uzyskanie wymaganych pozwoleń administracyjnych.	Oczyszczenie i rekultywacja stawów.	Bieżące utrzymanie.

Park w Strzałkowie

2026	2027	2028	2029
<p>Ocena stanu zdrowotnego drzew i bezpieczeństwa. Ewentualne uzyskanie wymaganych decyzji na usunięcie drzew. Przygotowanie terenu pod realizację inwestycji pn. „Zagospodarowanie przestrzeni publicznej w parku dworskim w miejscowości Strzałkowo na cele rekreacyjno-wypoczynkowe”</p>	<p>Zagospodarowanie przestrzeni polegające na wymianie oraz zwiększeniu liczby ławek, koszy na śmieci, odpowiednim oznaczeniu tablicami informacyjnymi oraz zaplanowaniu tak zwanej strefy relaksu dla dorosłych odwiedzających park. Strefa relaksu obejmuje wykonanie nowej nawierzchni (okolice sceny),</p>	<p>Uzupełnienie zieleni parkowej nowymi nasadzeniami drzew, krzewów ozdobnych i bylin.</p>	<p>Bieżące utrzymanie.</p>

	wykonanie pergoli, która w trakcie sezonowych wydarzeń będzie zapleczem sceny, a poza nimi dodatkowym elementem estetycznym uatrakcyjniamym park. Dodatkowo przewidziano montaż modułowych siedzisk o bionicznej formie. Wykonanie projektu nasadzeń.		
--	---	--	--

Park w Wólce

2026	2027	2028	2029
Inwentaryzacja zieleni parkowej w części zachodniej i południowo-zachodniej. Ocena stanu zdrowotnego drzew i ich bezpieczeństwa.	Wycinka drzew suchych, chorych i niebezpiecznych. Usunięcie kolizyjnych krzewów i samosiewów. Cięcia sanitarne i pielęgnacyjne drzew. Frezowanie pni – I etap	Wycinka drzew suchych, chorych i niebezpiecznych. Usunięcie kolizyjnych krzewów i samosiewów. Cięcia sanitarne i pielęgnacyjne drzew. Frezowanie pni – II etap	Wykonanie dokumentacji na budowę ścieżek parkowych i projektu nasadzeń w części przypałacowej.

Zakres prac uwarunkowany będzie każdorazowo konstruowanym corocznie budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na ten cel oraz pozyskanymi środkami ze źródeł zewnętrznych.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo,
- zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach, warsztatach, pokazach promujących dawne zawody i rękodzieło, organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, organizacje pozarządowe, izby rzemieślnicze, muzea etnograficzne, skanseny itp.,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi

zawodami”,

- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życiu poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczyściego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Strzałkowo ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną przyrodniczą, bogata flora i fauna, dostępność komunikacyjna, liczne interesujące obiekty architektoniczne, w tym drewniane obiekty sakralne stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, liczne rezydencje i założenia parkowe, postaci historyczne, lokalne kulinaria, przebiegające przez tereny gminne szlaki turystyczne, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Gmina jest też integralnie powiązana z gminami sąsiednimi, a współpraca w ramach Stowarzyszenia „Unia Nadwarciańska” przynosi wymierne korzyści, w tym promujące gminę i jej tożsamość kulturową. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności

mieszkańców gminy, co przełożyło się m.in. na powstanie szlaków rowerowych czy projektów związanych z zasobami kulturowymi i historycznymi. Istniejące w regionie słupeckim, a zarazem przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, stanowią formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Warto wymienić szlaki o dużym ładunku dydaktycznym, które obejmują najciekawsze krajobrazowo tereny i obiekty zabytkowe, wymienione w poprzednich rozdziałach.

Wśród przebiegających przez tereny gminy szlaków, znajdują się m.in. dwie trasy opracowane przez gm. Słupca:

- Szlak rowerowy „Miłośników Przyrody”, trasa nr 5, długości 31,5 km, wiedzie przez miejscowości: Słupca – Słomczyce – Babin – Ciosna – Niezgoda – Powidz – Rzymachowo – Polanowo – Posada – Józefowo – Korwin – Piotrowice – Słupca.
- Trasa nr 6, długości 26,1 km, przebiega: Słupca – Bielawy – Skarboszewo – Paruszewo – Graboszewo – Unia – Krępkowo – Wólka – Strzałkowo – Słupca.

W ramach promocji gminy stworzony został projekt pod nazwą „Szlaki Rowerowe Gminy Strzałkowo” (SRS), w ramach którego zaprojektowano i oznakowano 4 szlaki rowerowe o łącznej długości nieco ponad 90 km:

- SZLAK ŻÓŁTY, dł. 30 km, trasa północna, wiedzie przez: Strzałkowo – Wólka – Staw – Chwałkowice – Szemborowo – Brudzewo – Skąpe – Radłowo – Ostrowo Kościelne – Kornaty – Łęczec - Strzałkowo;
- SZLAK ZIELONY, dł. 28,5 km, trasa południowa: Strzałkowo – Wólka – Paruszewo – Krępkowo – Unia – Kościanki – Graboszewo – Chwalibogowo - Skarboszewo – Strzałkowo;
- SZLAK CZERWONY, dł. 30,1 km, Kochowo – Posada – Niezgoda – Radłowo – Ostrowo Kościelne – Kornaty – Strzałkowo – Paruszewo – Graboszewo – Chwalibogowo – Wierzbocice – Dąbrowa – Ciężen. Jest to ponadgminny szlak łączący Strzałkowo z miejscowościami leżącymi nad Jeziorem Powidzkim oraz z Ciężeniem nad Wartą;
- SZLAK CZARNY (łącznikowy), dł. 1,8 km, prowadzi z Gonic (gmina Września) do Chwałkowic, a dalej łącząc się ze szlakiem żółtym prowadzi przez Staw I do Wólki.

Powyższe szlaki wpisują się w sieć szlaków powiatu słupeckiego.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych tras, ścieżek dydaktycznych, nordic walking czy punktów obserwacji ornitologicznych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść produkt turystyki kulturowej np. szlak tematyczny, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią, znane rody i miejscowości z nimi związane czy wydarzenia historyczne, np. szlak powstańców wielkopolskich. Warto rozważyć utworzenie szlaku śladem Jerzego Młokosiewicza: Strzałkowo - miejsce urodzenia i praca zawodowa oraz działalność społeczna na terenie Słupcy. Tereny cenne przyrodniczo zachęcają do utworzenia ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, ewentualnie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład realizacji idei tzw. birdwatchingu i turystyki fotograficznej. Gmina mogłaby także wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawami odkrywców, warsztatami edukacji regionalnej i aktywnego wypoczynku. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości, np. Kościanki i znamienici przedstawiciele rodu Hulewiczów. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość, np. Strzałkowo i związane z nim postaci historyczne. To tylko niektóre z możliwości wypromowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne

walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanых zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Strzałkowo wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną

komunikację,

- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę

dziedzictwa kulturowego,

- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie m.in. z następujących źródeł:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe

warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewalfikację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

3. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez

wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

5. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

6. Powiat Słupecki

Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanym do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Słupeckiego określone zostały w Uchwale Nr XXI/118/04 Rady Powiatu Słupeckiego z dnia 29 grudnia 2004 r.

7. Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027

Fundusze na ochronę zabytków pozyskać można w ramach 3 zidentyfikowanych celów szczegółowych nawiązujących do dziedzictwa kulturowego. W ramach celu szczegółowego Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych (EFRR) zakres interwencji będzie obejmować

w szczególności:

1. Zachowanie i modernizację obiektów dziedzictwa kulturowego.
2. Konserwację zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i digitalizacja.
3. Inwestycje w infrastrukturę służącą rozwojowi i zwiększaniu dostępności infrastruktury do prowadzenia ważnej dla edukacji i aktywności działalności kulturalnej (m.in. teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury).
4. Turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych).
5. Rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury.

Finansowanie dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie także przez cel szczegółowy Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR), a zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na zdegradowanych obszarach m.in. przez kompleksowe wsparcie rewitalizacyjne gmin.
2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego i środowiskowego zgodnego z treścią strategii lokalnych/terytorialnych.
3. Wsparcie dla instrumentów terytorialnych (ZIT, IIT) oraz mechanizmu porozumienia terytorialnego.

Ponadto finansowanie dziedzictwa kulturowego nastąpi w ramach celu szczegółowego Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie (EFRR). Zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na wiejskich obszarach zdegradowanych m.in. przez kompleksowe wsparcie rewitalizacyjne gmin.
2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego i środowiskowego zgodnego z treścią strategii lokalnych/terytorialnych.
3. Wsparcie dla instrumentów terytorialnych (IIT) oraz mechanizmu porozumienia terytorialnego.

8. Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FEnIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Dotacje zostaną przeznaczone na infrastrukturę kultury i turystyki kulturowej. W ramach działań będą wspierane inwestycje o ponadregionalnym oddziaływaniu mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne. Osiągnięcie ww. celu zostanie zapewnione poprzez wsparcie w dwóch obszarach:

1. Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej);
2. Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.